

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

רבינו יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

וגאב"ד עיה"ק ירושלים תובב"א

סעודה שלישית פרשת

יתרו תשט"ז (חלק א)

דרוש התעוררות מוסר לימי השובבי"ם

- במדרש: מילה הוקדם לעשרת הדברות בציווי וְשִׁמְרָתָם אֶת בְּרִיתִי
- אִם 'עֲשֵׂה' שִׁלְפָנֵי הַדִּיבּוּר חֲשִׁיב וְאֵלִים טַפִּי • בחשבון השבע מצות בני נח לא נמנו מִצְוֹת שֶׁהֵם בָּקוּם וְעֲשֵׂה • בקיום מצות מילה נכלל שמירת הקדושה בכל ימי חיו • הנולדים בְּמִדְבָּר הִיָּה אֲסוּר לָהֶם לֵאכּוֹל בָּשָׂר של חולין ושל קדשים • וזהו: בזכות מצות מילה לא שלמו עממין בישראל • וזהו: על ידי שעמד בעו בנסיון שמירת הברית, זכה להעמיד מלכות בית דוד • בני ישראל נכנסו באלפי בריתות על חיוב הַעֲרָבוֹת • השגת התורה תלוי בקיום מצות מילה • בדור האחרון צריכין לעשות גדרים וסייגים יותר מבדורות הקודמים • דברי תוכחה בענין פירצת "כִּי הָאָרֶץ" • מדרש פינחס: התעכבות הגאולה תלוי בחוט השערה • תפקידנו בעולם הזה להעמיד דורות ישרים

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת הענין

שנת תשפ"ב לפ"ק

KolSatmar.com

יצא לאור ע"י מערכת לשון קדשו

כל הזכויות שמורות ואיסור השגת גבול ידוע © Copyright

הקונטרסים שיצאו בשנים שעברו אין רשות להעתיקם ולהפיצם ושארית ישך אל לא יעשו עֲקֻלָּה, וכבר נאמר וְאֵל תִּשְׁכַּח בְּאַהֲלֵיךָ עֲקֻלָּה (איוב יא יד).

צו מנדב זיין לרגל א' שמחה א' יאָרצייט רופט: 1-718-388-5519

לשון קדשו - קונטרס רבה (חלק א) 45 (מינוט מתוך 90) עד אות סב נישט קלאָר ★ ★ ★

מֶן אוֹת סג (24:50 על הטרעק) אביסל קלאָר ★ ★ ★

קול אוצר יהודא
ברוקלין: 718-298-4641
ארץ ישראל: 072-3333419
16-2-516.1

ארץ ישראל: 072-3275205
קאנאדא: 438-797-0770
ענגלאנד: 0330-350-3110
פעקס: 718-650-2970

לשון קדשו צענטראלע נומער:

929-522-1515

דרוק 1 צו הערן די רעקארדינגס: דערנאך 225
פאר הערות דרוק 3

צו מנדב זיין דורכ'ן טעלעפאן (ראנערי): #1700 845-366-2793

• ברכת מזל טוב •

הר"ר יוסף לייב הכהן סאנדער הי"ו
לרגל נישואי בנו החתן מענדל משה נ"י
עב"ג בת הר"ר יחזקי' פייוויל שעחר הי"ו

הר"ר אברהם יקותיאל הכהן קאהן הי"ו
לרגל נישואי בתו - עב"ג החתן שמעון נ"י
בן הר"ר משה חיים אקערמאן הי"ו

הר"ר ראובן יוסף גרינפעלד הי"ו
לרגל נישואי בתו - עב"ג החתן בנימין נ"י
בן הר"ר אהרן דוד רייך הי"ו

הר"ר משה ווייס הי"ו
לרגל נישואי בתו - עב"ג החתן יואל משה נ"י
בן הר"ר וואלף לאנדא הי"ו (ב"ר מרדכי)

הרה"ח ר' משה פריעדמאן שליט"א

לרגל הולדת נכדתו אצל בנו

הר"ר חנני' יו"ט ליפא הי"ו

יוכה לגדלה ולחנכה על דרך ישראל סבא ברוב נחת דקדושה

ברכת רבינו יחול על ראשם, וזכות לימוד תורה דרכים וזכות רביה"ק זי"ע יגן עליהם,
ויזכו להעמיד דורות ישרים ומבורכים, ע"ד ישראל סבא, לעטרת תפארת אבותם.

• וְהֵם יַעֲלוּ לְזִכְרוֹן •

האשה החשובה והצנועה, כימי המלחמה סבלה הרבה
ועמדה איתן באמונתה, והקימה ביתה בדרכי אבותיה,
יגיע כפה כי תאכל לעזור לבעלה בהרכבת התורה
מרת חיה ע"ה בת הר"ר צבי וויזנער ז"ל
אשת הרה"ח ר' חיים ארי' וואלמער ז"ל
נפמרה כ"ג שבט תש"פ לפ"ק

הרה"ח הנכבד, השכים והעריב להגות בתורה,
גמל חסד בגופו וממונו, והרכה פעלים לתורה ולתעודה
רבי חיים שמואל מאיר ז"ל וואלהענדלער
ב"ר יצחק פינחס ז"ל הי"ד
נפמרה כ"ב שבט תשנ"ב לפ"ק

לזכות זאב בן יוטא רעביל בלומא - ולע"ג הר"ר קלוגימוס (קלמן) ב"ר מרדכי אהרן ז"ל

KolSatmar.com

ג

קושיזות ודקדוקים בפרשת בחודש השלישי

וּמִשָּׁה עָלָה אֶל הָאֱלֹקִים, וַיִּקְרָא אֵלָיו ה' מִן הָהָר לֵאמֹר, כֹּה תֹאמַר לְבֵית יַעֲקֹב וְתֹגִיד לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל. אַתֶּם רְאִיתֶם אֲשֶׁר עָשִׂיתִי לַמִּצְרִים וְאֲשָׁא אֶתְכֶם עַל כַּנְפֵי נְשָׁרִים וְאֲבִיָּא (וְאֶתְכֶם) אֵלָי. וְעַתָּה אִם שְׁמוּעַ תִּשְׁמָעוּ בְּקִלִּי וּשְׁמַרְתֶּם אֶת בְּרִיתִי, וְהָיִיתֶם לִי סִגְלָה מִכָּל הָעַמִּים וְגו'. וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי מִמְלַכֶּת כְּהָנִים וְגו' קָדוֹשׁ וְגו'.

ד

קושיא ג

חכ"ל פירשו כה תאמר לבית יעקב אלו הפשוטי עם תאמר להם בלשון רכה, וְתֹגִיד לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל אלו הבני עליה תאמר להם דברים קשים כגידין. [ועוד פשט, לבית יעקב אלו הנשים, לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל אלו האנשים].

כה תאמר לבית יעקב וְתֹגִיד לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל.

היבט ער אן אַמִּירָה רַכָּה [ומסיים בלשון הגדה, ופירשו חכ"ל] פֶּאֶר בֵּית יַעֲקֹב זָאֵל מֵעַן זָאֵגֵן אַמִּירָה רַכָּה, אָבֵעֵר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל פֶּאֶר דִּי בְנֵי עָלִיָּה, זָאֵל מֵעַן נִישֵׁט זָאֵגֵן קִיִּין אַמִּירָה רַכָּה [אלא וְתֹגִיד להם דברים קשים כגידין].
אָזוּי שְׁטִיט אִיִּין פֶּשֶׁט*, [זא] בֵּית יַעֲקֹב מֵיִינֵט מֵעַן דִּי פֶשֶׁטִי עִם, און לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל מֵיִינֵט מֵעַן דִּי בְנֵי עָלִיָּה.

ה

וקשה האיד מונח כאן הן אמירה רכה להנשים ולהפשוטי עם, והן דברים קשים כגידין להאנשים ולהבני עליה, והלא אמר להם משה רק אותן דיבורים הנאמרים כאן, וכמו שמסיים אלה הדברים אֲשֶׁר תִּדְבֹּר, לא פחות ולא יותר
(ג) על כל פנים, יהיה איך שיהיה, [סיי] וואָס ער מֵיִינֵט אויף בֵּית יַעֲקֹב, און לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל, על כל פנים איז דאָךְ עס צוויי ערליי דיבורים רעדט מֵעַן דאָ, פֶּאֶר 'דעם' [זא] מֵעַן זָאֵגֵן] אַמִּירָה רַכָּה, און פֶּאֶר 'דעם' דְּבָרִים קָשִׁים כְּגִידִין.
[וקשה שהרי] לְכַאֲוֶרָה שְׁטִיט דאָךְ נאָר אִיִּין [סאָרט דיבור. שהרי בסוף הענין נאמר] אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תִּדְבֹּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, [ופירשו במכילתא ורש"י] לא פחות ולא יותר, מִמִּילָא קֵעַן איך נִישֵׁט זָאֵגֵן ער האָט מוסיף געווען ..

יד

הקדמה לקושיא י"א

במדרש ששאלו לרבי אליעזר, אם הקב"ה חבב מצות מילה, מפני מה לא ניתנה בעשרת הדברות. והשיב שכבר הוזהיר על זה קודם מתן תורה, באומרו וּשְׁמַרְתֶּם אֶת בְּרִיתִי, זו ברית מילה

ס'שטייט אין מדרש תנחומא פרשת לך לך, אַז אַגְרִיפֶס הַמֶּלֶךְ האָט געפרעגט רבי אליעזר'ן.

* כי בתרגום יונתן, ובמכילתא (כאן), ושמות רבה (כח, ב), ותנחומא (מצודת סימן ח), ופרקי דרבי אליעזר (פרק מא), איתא דבית יעקב אלו האנשים ובני יִשְׂרָאֵל אלו האנשים, וכן הוא ברש"י כאן. אבל בכמה ספרים ומפרשים הביאו דָּרָשׁ אחר דבית יעקב אלו הפשוטי עם ובני ישראל הם הבני עליה, ומהם בעקידת יצחק (שער מד), ובאור החיים הק' (כאן), ובהפלאה (כתובות, הקדמה אות א), ובנועם אלימלך (בפרשתן), ובייטב לב הביא כן (ואחזק) בשם אהבת שלום, וכן היה רגיל בפי רבינו בכמה דרושים להזכיר כן בשם חז"ל. ועיין בזוהר הקדוש (ח"ב עט: בסוף העמוד).

והנה להלן בדרוש זה אומר רבינו תירון אחד לפי גירסת המדרשים ורש"י דהכוונה לנשים ולאנשים, ואחר כך אומר עוד ב' תירוצים (שידפס בחלק ב' של הדרוש) לפי הגירסא דהכוונה לפשוטי עם ולבני עליה.

- די זעלבע מימרא שטייט אין פסיקתא רבתי (פרק כג)¹, נאָר אין מדרש [תנחומא] שטייט אַז "אַגְרִיפֶּס הַמֶּלֶךְ" האָט עס געפרעגט, און אין פסיקתא רבתי שטייט אַז "עֲקִילָס הַגֵּר" האָט געפרעגט רבי אליעזר².

[על כל פנים] ער האָט געפרעגט רבי אליעזר, אם הקדוש ברוך הוא חָבֵב את המילה, אַז הקדוש ברוך הוא חָבֵב את המילה, לא ניתנה בַּעֲשֶׂרֶת הַדְּבָרוֹת, פֶּאֶרְוֹאָס האָט מען עס נישט אַרײַנגעשטעלט אין די עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרוֹת.

טו

אמר לו רבי אליעזר, השיב לו כבר הוא כתיב, כבר נאמר קודם קבלת התורה, שנאמר וּשְׁמַרְתֶּם אֶת בְּרִיתִי וְהִייתֶם לִי סֶגְלָה, איזה בְּרִית, זה בְּרִית הַמִּילָה. [ולגירסת הפסיקתא] זאָגט רבי אליעזר בְּרִית מִילָה און [בְּרִית] שְׁבָת.

² בתנחומא (לך לך, כ): חביבה המילה, שנשבע הקב"ה לאברהם שכל מי שהוא מהול אינו יורד לגיהנם וכו'.
שאל 'אַגְרִיפֶּס הַמֶּלֶךְ' את רבי אליעזר, וכי מאחר שהקדוש ברוך הוא חבב את המילה, למה לא נתנה בעשרת הדברות. אמר ליה קודם עשרת הדברות הזהיר עליה, שנאמר (יט, ה) וְעַתָּה אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמָעוּן בְּקוֹלִי וּשְׁמַרְתֶּם אֶת בְּרִיתִי וגו', וכן הוא אומר אִם לא בְּרִיתִי יוֹמָם וְלַיְלָה, זו ברית מילה וכו'. [ועיין עוד באגדת בראשית, המובא להלן בסוף הערה זו].

² בפסיקתא רבתי (פרשה כג): 'עֲקִילָס הַגֵּר' שאל את רבי אליעזר, אמר לו הואיל וחביבה היא מילה לפני הקב"ה, מפני מה לא ניתנה בעשרת הדברות. אמר לו קודם עשרת הדברות נתנה, דכתיב וּשְׁמַרְתֶּם אֶת בְּרִיתִי, זו ברית שבת וברית מילה. מְטָרוֹנִית שאלה את רבי יוסי בר רבי חלפתא, אמרה לו אם חביבה מילה לפני הקב"ה מפני מה לא ניתנה בעשרת הדברות, אמר לה כבר ניתנה, גִּרְגָּךְ אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ (כ, ז), זה הגר שהוא משמר את השבת 'בברית' כישראל [על ידי שמל, משא"כ גוי ששבת חייב מיתה].

¹ מלך ישראל היה, מזרעו של הורדוס [ממלכי בית חשמונאים], והוא שנחרב בית המקדש בימיו, כן כתב רש"י (סוטה מא). [והכוונה על פי המבואר ביוסיפון (פרק סג) שהיו ב' מלכים בשם אַגְרִיפֶּס, והיו אב ובנו, ולזה כתב רש"י דכאן מיירי מאגריפס השני בן אגריפס הראשון, שבימיו נחרב הבית כמבואר שם ביוסיפון].

ועוד כתב שם רש"י דהיתה אמו מישראל, אבל התוספות (יבמות מה: ובבא בתרא ג:) סברו דלא היתה אמו מישראל, אבל כן נתיייר. ובכל אופן היה מלך ישראל שהיה שומר תורה מצות. [ועיין עוד ברשבי"ם (פסחים קז:) שכתב דמלך כשר היה, אבל התוספות (שם) חלקו על זה, כי בגמרא מוכח שלא היה מְקַבֵּל אֶתִּיךְ].

¹ עיין בירושלמי מגילה (י): עקילס הגר תירגם התורה לפני רבי אליעזר ולפני רבי יהושע, וקילסו אותו, אמרו לו יִפְיִפִּית מִכְּנֵי אֲדָם (תהלים מה, ג). [ועיין עוד שם (כ: ומועד קטן יח. ועוד) שהביא הירושלמי פירושים מהתרגום של עקילס, וכן הובא כ"פ במדרש רבה מתרגומו [ובכל אלו המקומות אין תרגומו כתרגום אונקלוס הגר]. ועיין עוד בסדר הדורות (חלק תנאים ואמוראים אות ע') בערך עקילס הגר.

¹ נראה דכוונת רבינו להקדים זה, כי להלן בהתירוץ (באות כב) מתרץ על פי דברי עקילס הגר במה שאמר בענין זה דהשגת התורה תלוי במילה, ואם כן לגירסת הפסיקתא שגם בכאן הוא עֲקִילָס הַגֵּר, עולה הכל בקנה אחד, דכוונת שאלתו הוא לשיטתו שם ידיע מענין זה דהשגת התורה תלוי במילה.

¹ [ועיין שם בזרע אפרים על הפסיקתא (אות ד) וז"ל: ומה דקאמר כאן זו ברית שבת וברית מילה, עיין במכילתא פרשת יתרו, וּשְׁמַרְתֶּם אֶת בְּרִיתִי, רבי אליעזר אומר זה ברית שבת, רבי עקיבא אומר זה ברית מילה, ופסיקתא דידן סבירא ליה דרבי אליעזר תרויייהו שמע מינה [פירוש דקרא תרויייהו משמע]. ומצאתי באגדת בראשית פרק י"ז אַגְרִיפֶּס הַמֶּלֶךְ שאל את רבי אליעזר וכו' שעד שלא נתן הקב"ה את התורה נתן המילה, ומנין, שנאמר וּשְׁמַרְתֶּם אֶת בְּרִיתִי זו ברית מילה, וכן שנה רבי אליעזר ושמרתם כו' זו ברית מילה, ורבי עקיבא אומר זה ברית שבת, והגירסא מחולפת מהמכילתא [ע"כ מהזרע אפרים].

וזה לשון מדרש אגדת בראשית (סוף פרק י): שאל אגריפס המלך את רבי אליעזר הגדול, אמר לו ואם חביבה מילה לפני הקב"ה למה לא כתובה במתן תורה עם עשרת הדברות, הרי הזהיר על עבודה זרה, ועל שבועת השם, ועל השבת, ועל כיבוד אב ואם, ועל הרוצח, ועל ניאוף, ועל גנבה, ועל עדות שקר, ועל חימוד, על כל אלו מהזרע אבל על המילה לא הזהיר. אמר לו רבי אליעזר אתה אמרת לי שאתה יודע לקרות את התורה, והרי אין אותה יודע. אמר לו טול והסתכל שעד שלא נתן הקב"ה את התורה נתן להם את המילה, ומנין שנאמר בחדש השלישי וגו' ומשה עלה וגו' אתם ראיתם וגו' ועתה אם שמוע וגו' וּשְׁמַרְתֶּם אֶת בְּרִיתִי, זו ברית מילה. וכן שנה רבי אליעזר, וּשְׁמַרְתֶּם אֶת בְּרִיתִי זו ברית מילה, ורבי עקיבא אומר זו שבת, לכן נאמר אִם לא בְּרִיתִי יוֹמָם וְלַיְלָה.

טז

על כל פנים דעס וואָס שטייט שוין וְשִׁמְרָתָם אֶת בְּרִיתִי [עוד קודם לקבלת התורה], מיינט מען בְּרִית הַמִּלָּה.

יז

קושיא י

ויש להבין למה שאל ממנו רק על מצות מילה דייקא, ולא שאל על עוד כמה מצות חביבות, וכגון ציצית ששקולה נגד כל התורה, ותפילין, וקרבן פסח

י) לכאורה ברויך מען דאָך צו פאַרשטיין, וואָס פּרעגט ער אַ קשיא פאַרוואָס שטייט נישט [מילה] אין די עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרוֹת, ווייל הקדוש ברוך הוא איז חָבֵב [את המילה. והלא] אַסאַךְ מִצְוֹת חֲבִיבוֹת שטייען נישט אין די עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרוֹת. ווי למשל תְּפִלִּין.¹ ביי מִצְוֹת צִיצִית שטייט דאָך אַרויס² [אז] ס'איז שקולה ככל התורה כולה. ווי רש"י זאָגט ס'איז עולה תרי"ג, און ס'איז שקולה ככל התורה כולה. און אזוי איז דאָ אַסאַךְ מצות, כְּמָה מִצְוֹת חֲבִיבוֹת וואָס שטייען נישט אין די עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרוֹת.

יח

ווייס מיר אונז דען דעם טעם פון יעדע מצוה וואָס ס'שטייט [וואו?].
[ומצינו] ס'איז דאָ אַ טייל פון די מִצְוֹת וואָס ס'שטייט הערשט שפעטער נאָר אין מִשְׁנֵה תוֹרָה³.
תרי"ג מצות [איז דאָ], ס'איז דאָך דאָ תרי"ג מצות שנצטוו, [און] אין עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרוֹת איז נאָר דאָ צען. און אַלעס, יעדע מצוה איז חָבִיב לפני הקדוש ברוך הוא.
[ולזה אמרו חכמינו]⁴ הָיוּ זְהִיר בְּמִצְוָה קְלָה כְּבִחְמוּרָה, שְׁאִין אִתָּהּ יוֹדֵעַ מִתֵּן שְׁכָרָן [של מִצְוֹת]. וואָס ווייס מיר דען וואָס איז מער.

¹ דהוקשה כל התורה לתפילין, כדכתיב (בא ג, ט) לְמַעַן תִּהְיֶה תוֹרַת ה' בְּפִיךָ. וכמבואר בגמרא קידושין (לה). ומכות (יא.). (מחידושי תורה תשט"ז).

² בגמרא מנחות (נג:): תניא, וְאֵיתָם אִתּוֹ וְזִכְרָתָם אֶת כָּל מִצְוֹת ה' (שלח טו, לט), שקולה מצוה זו [דציצית] כנגד כל המצות כולן.

וברש"י סוף פרשת שלח (טו, מא): ומיסודו של רבי משה הדרשן העתקתי, למה נסמכה פרשת מקדש לפ' עבודת אלילים, לומר שהמחלל את השבת כעובד אלילים, שאף היא שקולה ככל המצות וכו'. ואף פרשת ציצית לכך נסמכה לאלו, לפי שאף היא שקולה כנגד כל המצות, שנאמר (שם, מ) וְעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתַי. [ולפי דברי רש"י אלו אפשר להבין למה נקט רבינו כאן מצות ציצית דייקא, דקאי על מה שבפסיקתא איתא דהשיב רבי אליעזר שכבר נאמר קודם מתן תורה וְשִׁמְרָתָם אֶת בְּרִיתִי, זו ברית מילה וברית שבת. וענין השבת מוכן דהוא משום ששקולה כנגד כל המצות, ואם כן לכאורה היה יכול לשאול על מצות ציצית כשם ששאל על המילה, אלא על כרחך דיש ענין מיוחד בשאלתו על המילה דוקא, וכמו שמבאר רבינו בהתיריין].

³ ברש"י על הגמרא מנחות (שם): שקולה מצוה זו. מדכתיב [וזכרתם] אֶת כָּל מִצְוֹת [ה']. ועוד, דציצית בגימטריא ת"ר, וה' קשרים, וחו' חוטיין, הרי תרי"ג.

וכן כתב רש"י בסוף פרשת שלח (שם, לט): וְזִכְרָתָם אֶת כָּל מִצְוֹת ה'. שמנין גימטריא של ציצית שש מאות, ושמונה חוטים, וחמשה קשרים, הרי תרי"ג. ○ [ומקורו בכמדבר רבה (יח, כא): ציצית ת"ר, ח' גרורין וה' קשורין, הרי תרי"ג. - וע"ז בתוספות מנחות (לט. ד"ה לא יפחות)].

⁴ עיין ברמב"ן בפתחה לסדר דברים ו"ל: הספר הזה ענינו ידוע שהוא "מִשְׁנֵה תוֹרָה", יבאר בו משה רבינו לְדוֹר הַנֹּכַח בארץ, רוב מצות הצריכות לישראל וכו'. ועוד יוסיף בספר הזה קצת מצות שלא נזכרו כלל, כגון היבום, ודין המוציא שם רע, והגירושין באשה, ועדים זוממין, וזולתן וכו'.

⁵ במשנה דאבות (בא, כ): הָיוּ זְהִיר בְּמִצְוָה קְלָה כְּבִחְמוּרָה, שְׁאִין אִתָּהּ יוֹדֵעַ מִתֵּן שְׁכָרָן [של מִצְוֹת]. ○ ומפרש שם הברטנורא: לא נתפרש בתורה שכר המקיים מצות עשה, ולא עונש המבטל מעשייתו וכו'.

יט

וואָס פרעגט ער נישט אויף קרבן פסח²⁰ .. קרבן פסח אָדער כדומה, כַּמָּה מִצְוֹת וואָס שטייט נישט. וואָס עפעס פרעגט ער אויף מילה. מ'קען דאָך, אויף אלעמען קען מען פרעגן אז ס'זאל שטיין אין די עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרוֹת.

כ

קושיא יא

וביותר יוקשה, דהלא על מצות מילה לא קשה כל כך, שהרי כבר נצטוו עליה מכבר, עוד בימי אברהם רבינו. ובפרט דלכמה דעות 'עשה' שלפני הדיבור' חשיב ואלימ טפי

יא) עקסטערדעם [איז שווער] וואָס פרעגט ער דאָ אויף מילה. [והלא] מילה איז דאָך [נהגה] נאָך פון אברהם אבינו [אָן], ס'שטייט דאָך שוין פון פריער [בפרשת לך לך] .. מ'איז דאָך מִצְוָה אויף מִצְוֹת מילה שוין לאנג.

און לויט כַּמָּה דעות²¹ איז אַן עשה שלפני הדיבור חֲשׂוֹבֶה נאָך גאָר ווי אַן עשה שלאחר הדיבור .. [ואם כן לא קשה כל כך למה לא נצטוו עוד הפעם עתה במעמד הר סיני].

אַבער על כל פנים איז מען דאָך שוין מִצְוָה געווען דערויף פון לאַנג. [וא"כ אדרבה בשאר מצות שעדיין לא נצטוו עליהם, יותר שייך להקשות כן, מבמצות מילה שכבר נצטוו עליהם].

כא

ואף שגם על 'עבודה זרה' נצטוו כבר מימי אדם הראשון, ועם כל זה חזר וצוה עליה בעשרת הדברות. אבל על זה יש לומר שלאחר הדיבור ניתוסף בזה עוד פרטים, וכגון האיסור של 'עבודה זרה' 'בשיתוף'

הגם ס'איז דאָ אין די עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרוֹת איז דאָ דערינען [איסור] עבודה זרה, וואָס

ועיין בדברים רבה (ו, ב): אֲרֵיחַ חַיִּים פֶּן תִּפְלֹס נְעוּ מַעְגְּלָתֶיהָ לֹא תִדַּע (משלי ה, ו). מהו אֲרֵיחַ חַיִּים פֶּן תִּפְלֹס, אמר רבי אבא בר כהנא, אמר הקב"ה לא תהא יושב ומשקל במצותיה של תורה, כענין שנאמר (ישעי' מ, יב) וְשִׁקְל 'בְּפִלְס' הָרִים, לא תהא אומר הואיל והמצוה הזו גדולה אני עושה אותה ששכרה מרובה, והואיל וזו מצוה קלה אֵינִי עושה אותה, מה עשה הקב"ה, לא גילה לבריות מהו מתן שכרה של כל מצוה ומצוה, כדי שיעשו כל המצוות בתום [לב]. מנין, שנאמר נְעוּ מַעְגְּלָתֶיהָ לֹא תִדַּע. • למה הדבר דומה, למלך ששכר לו פועלים והכניס אותן לתוך פֶּרְדֵּסוֹ, סָתַם וְלֹא גִילָה לָהֶן מַהוּ שִׁכְרוּ שֶׁל פֶּרְדֵּס, שֶׁלֹא יִנְיחוּ דבר ששכרו מועט, וילכו ויעשו דבר ששכרו מרובה. בְּעֶרְבַּ קָרָא לְכָל אֶחָד וְאֶחָד, אמר לו תחת איזה אילן עשית, אמר לו תחת זה, אמר לו פֶּלְפֶּל הוּא, שכרו זהוב אחד. קרא לאחר, אמר לו תחת איזה אילן עשית, אמר לו שכרו חצי זהוב, פֶּרַח לָכֵן הוּא. קרא לאחר, אמר לו תחת איזה אילן עשית, אמר לו תחת זה, אמר לו לא היית צריך להודיע אותנו איזה אילן שכרו מרובה כדי שנעשה תחתיו? אמר להם המלך אילו הודעת, היאך היה כל פרסי נעשה. כך לא גילה הקב"ה מתן שכרו של מצות וכו'. [ועיין עוד באור החיים הק' (אחרי יח, כד)].

²⁰ מה דנקט רבינו קרבן פסח, שר' לומר שהוא מצוה היחידה שהיא דומה למצות מילה במה שהם "מצות עשה" שיש בהם "כרת", וכמבואר במשנה דכריתות (ב).

²¹ כן מבואר בגמרא חגיגה (ו, ו) ויבמות (ה, ע: עא). אולם בירושלמי (חלה פ"ב ה"א, ועיי"ש במראה הפנים) הובא בתוספות קידושין (לה). חולק על זה וסובר להיפוך, והרבה מפרשים סוברים דהוא פלוגתא בין הבבלי לירושלמי, ועיין בפני יהושע (קידושין שם) ובשאגת אריה (סימן צו) שהקשו על התוספות למה הביאו דברי הירושלמי כנגד הבבלי, ולכן תירצו לחלק בזה דעשה שנאמרה לפני הדיבור ולא נישנית כלל לאחר הדיבור, גם הבבלי מודה דגרע טפי כדברי הירושלמי, אבל היכא שנאמרה לפני הדיבור ונשנית נמי לאחר הדיבור אלימ טפי משאר עשה שנאמרה לאחר הדיבור לחוד [ועיין בחידושי סוגיות (סוגיא דמוקצה והכנה, אות ט) שמביא רבינו חילוק זה מהפני יהושע]. וכחילוק זה מובא גם בשדי חמד (ח"ג מערכת ע', כלל עו) ועיי"ש שצ"ח כמה מראי מקומות בענין זה. [ובכל זה יובן לשון רבינו 'לויט כמה דעות'. ובאמת לדברי הפנ"י והשאג"א כאן ליכא פלוגתא דאלימ טפי, דהא מילה נשנית גם לאחר הדיבור, אבל מ"מ היות שלהרבה מפרשים שלא תירצו כן יש בזה פלוגתא בין הבבלי וירושלמי, נמצא דלדבריהם גם כאן תלוי בפלוגתא].

ועיין ביואל משה (ג, יב. ד"ה ומה שכתב עוד הצ"ח) שהביא רבינו פלוגתת הבבלי וירושלמי בזה. ובדברי יואל ויצא (ריש עמוד סח) ובהר (סוף עמוד ש) מפרש לפי דברי הירושלמי בזה, ובפרשת בהר נתן שם הסבר לסברת הירושלמי דעשה שלאחר הדיבור עדיין.

עבודה זרה איז דאָך אויך פון פריער נצטור עליה, שהרי הוא משבע מצות בני נח, ואף אדם הראשון כבר נצטוה על זה^{טז}. אָבער ס'איז צוגעקומען פּרָטִים [נוספים] אין דעם איסור, [וכגון וואָס] ס'איז דאָ דעוּת^{טז} [אז] א בן נח איז נישט מַצְנָה 'על השיתוף'^{טז}.
על כל פנים ביי עבודה זרה זענען צוגעקומען דינים, מ'איז נצטוה געוואָרן 'עפעס מער' אין די עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרוֹת, איבערהויפט די דינים וואָס ביי א בן נח איז עס נאָך גאָר נישט קיין קשיא, ס'איז נישט קיין שום קשיא אויף מילה [שהרי כבר נצטוה עליה מכבר].

כב

ועל כל פנים צ"ב למה הקשה כל כך על המילה, אמאי לא ניתנה בעשרת הדברות, והלא כבר נצטוה עליה מכבר

יהיה איך שיהיה^{טז}, על כל פנים וואָס איז די קשיא אַזוי גרויס [על המילה שלא נכתב בעשרת הדברות], מ'האָט דאָך מַצְנָה געווען [שוין בימי אברהם]. און ס'שטייט דאָך נאָכאַמאָל אין די תּוֹרָה ווייטער, וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יְמוֹל בָּשָׂר עֶרְלָתוֹ (תּוֹרֵעַ יב, ג). און ס'שטייט דאָך די מַצּוֹת מִיָּלָה נאָך ביי אברהם אבינו [ואם כן צריך ביאור] וואָס 'פרעגט' ער עפעס א קשיא אויף דעם.

כג

קושיא יב

וכן צ"ב כוונת התשובה שהשיב לו רבי אליעזר, שכבר הוזהר על זה באומרו וְשִׁמְרָתֶם אֶת בְּרִיתִי

(יב) און וואָס האָט ער אים 'געענטפערט', וְשִׁמְרָתֶם אֶת בְּרִיתִי איז מצות מילה. [והרי שהסכים לסברת שאלתו, דמצות מילה ראוי לצוות עליה בשעת מתן תורה יותר מבשאר מצות, אבל לא השיב לו על מה שלא ניתנה בתוך העשרת הדברות עצמן].

^{טז} כמבואר לעיל מיניה בגמרא סנהדרין (נו:).

^{טז} כן כתבו התוספות (סנהדרין סג: ד"ה אסור), וכן פסק הרמ"א (אורח חיים קנו, א) והש"ך (יורה דעה קנא, ז), ומקורו מובא בדרכי משה (שם, ו). וצ"ח הרמ"א לזה גם ביורה דעה (קמו, ג) ובחושן משפט (סוף סימן קעו) לחלוק על המחבר שם. [אלא שיש אחרונים חולקין עליו, וסוברים כדעת המחבר שאוסר השיתוף גם לבן נח, וכמובא בפתחי תשובה (שם, ב). אבל ורבינו אויל בכ"מ כהכרעת הרמ"א והש"ך בזה].

^י היינו לעבוד עבודה זרה בשיתוף עם עבודה לה'. שלישראל ודאי הוא בכלל איסור עבודה זרה, אבל לב"נ מעיקר ההלכה אין מזהירין על זה, וכדעת הרמ"א והש"ך. ○ וע"ע בס"ג יתרו תשי"ח (לשון קדשו קלו, אות כב-כג) ואכמ"ל.

^י מה שאין כן במצות מילה שלא ניתוסף בה פרטים לאחר הדיבור. ואף שניתוסף מצות פריעה שלא נהג בגימא אברהם כמבואר בגמרא יבמות (עא:), אבל מ"מ מצות פריעה ידעינן רק בהלכה למשה מסיני, ולא נלמד מהפסוק, ואם כן לא חזר ונשנה זה בפסוקי התורה בסיני, רק בספר יהושע (ה, ב). ○ ועוד דבירושלמי שבת (פ"ט ה"ב, ועוד) איכא מאן דאמר דחולק וסובר דגם אברהם כבר נצטוה על הפריעה, ולמד לה מפסוק "המול ימול" (לך יו, יג), או מפסוק חתן דמים "למולות" (שמות ד, כו) בלשון רבים. ועיין גם ברש"י סוף לך (יז, כה) דאברהם כבר קיים גם פריעה, ומקורו בבראשית רבה (מו, ח), והמורח בתיורן ראשון מפרש דאף שלא נצטוה מ"מ מעצמו קיימו, וכן כתב החזקוני שם, אבל בתיורן שני כתב המורח דהב"ר חולק על הגמרא בזה. וכן כתב שם הרד"ק וז"ל: וזה הדרש (שכבראשית רבה) חולק על מי שאמר שלא ניתנה מצות פריעה לאברהם אבינו, וכן נראה שנתנה לו מצות פריעה, שכן אמרו רז"ל (שבת קלו:) מל ולא פרע כאילו לא מל, כי הוא הראשון שנצטוה במצוה הזאת, ובאמת בשלמותה נצטוה בה. [ועיין עוד בשו"ת מהרש"ם (ח"ו סימן צג, ד"ה ומ"ש ר"מ)].

^י ואף אם נימא דלעולם גם במילה ניתוסף ענין הפריעה.

כד

ישוב הקושיות

התחלת ישוב קושיא י"א

מבואר במדרש, דמי שלא נימול אינו יכול להשיג ולהבין ללמוד תורה

דאָס ענין דערפון.

בפשוטות לכאורה קען מען אפשר זאָגן [מה ששאל דייקא על המילה אמאי לא נזכר בעשרת הדברות]. ווייל דער מדרש זאָגט דאָך, דער מדרש זאָגט אין פרשת משפטים^כ, אַז ווער ס'איז אינו נמול, דער קאָן נישט פאַרשטיין קיין תורה.

ס'שטייט דאָרט [אז] עקילס הגר האָט זיך מל געווען, שטייט ער איז געקומען פאַרן קעניג [אַנדריאָנס קיסר], האָט ער אים געפרעגט פאַרוואָס האָסטו דיך געדאַרפט מל צו זיין, גענוג אַז דו האָסטו דיך מגיר געווען, האָסטו דאָך [שוין] געקאָנט לערנען תורה. האָט ער אים געענטפערט, אפילו א זקן [וחכם שבמלכותך] קען נישט משיג זיין די תורה, אם אינו נימול^{כא}.

כה

ובזה יתבאר מה ששאל על המילה דייקא, רכיון שמניעת מצות מילה מונע השגת כל התורה, על כן שייך זה לקבלת התורה

[וממילא] קען זיין דאָס איז די קשיא [אויף מילה דייקא], ווייל ס'איז אַנדערש ווי

^כ בשמות רבה משפטים (ל, יב): וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים, הָדָא הוּא דכתיב (תהלים קמו, יט) מגיד דבריו ליעקב [חקיו ומשפטיו לישראל, לא עשה כן לכל גוי וגו']. פעם אחת אמר לו עקילס לאַדריאָנס המלך רוצה אני להתגייר ולקבל מצוות, מה ראיית בהם שאתה רוצה להתגייר. אמר לו הקטן שבהם יודע היאך ברא הקב"ה את העולם, מה נברא ביום ראשון, ומה נברא ביום שני, כמה יש משנברא העולם, ועל מה העולם עומד, ותורתן אמת. אמר לו, לך ולמד תורתן ואל תמול. אמר לו עקילס אפילו חכם שבמלכותך וזקן בן מאה שנה אינו יכול ללמוד תורתן אם אינו מל, שכן כתוב מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל, לא עשה כן לכל גוי. ולמי, לבני ישראל.

ובתנחומא משפטים (ס"מ ה): וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים, זה שאמר הכתוב מגיד דבריו ליעקב וגו' לא עשה כן לכל גוי וגו', עקילס הגר בן אחותו של אַדריאָנס עיה מבקש להתגייר, והיה מחיירא מן אַדריאָנס דודו, אמר לו אני מבקש לעשות סחורה. אמר לו שמה אתה חסר כסף וזהב, הרי אוצרותי לפניך. אמר לו אני מבקש לעשות סחורה לצאת לחוץ לידע דעת הבריות, ואני מבקש לימלך בך היאך לעשות. אמר לו כל פרקמטיא שאתה רואה שפלה נתונה בארץ, לך עסוק בה, שסופה להתעלות, ואת משתכר. ○ בא לו לארץ ישראל ולמד תורה, לאחר זמן מצאוהו רבי אליעזר ורבי יהושע, ראוהו פניו משתנות, אמרו זה לזה עקילס לומד תורה, כיון שבא אצלם התחיל לשאול להם שאלות הרבה והן משיבין אותו. ○ עלה אצל אַדריאָנס דודו, אמר לו ולמה פניך משתנות, סבור אני שהפסידה פרקמטיא שלך, או שמה הצר לך אדם. אמר לו לא, אמר לו אתה קרוב לי ואדם מצר לי [במיה], אמר לו ולמה פניך משתנות, אמר לו שלמדתי תורה ולא עוד אלא שמלתי את עצמי. אמר לו ומי אמר לך כך, אמר לו בך נמלכתי. אמר לו אימתי, אמר לו בשעה שאמרתי לך מבקש אני לעשות סחורה, ואמרתי לי כל פרקמטיא שאתה רואה שפלה נתונה בארץ לך ופסוק בה שסופה להתעלות, חזרתי על כל האומות ולא ראיתי שפלה נתונה בארץ כישראל, וסופה להתעלות, שכן אמר ישעיה (מט, י) כה אומר ה' גאל ישראל קדושו, לבזה נפש למתעב גוי לעבד משלים, מלכים יראו וקמו שרים וישתחוו, למען ה' אשר נאמן קדש ישראל ויבחרך וכו'. אמר ליה אַדריאָנס וכו' אין אתה אומר לי על מה עשית הדבר הזה, אמר ליה שבקשתי ללמוד תורה, אמר לו היה לך ללמוד תורה ולא לימול, אמר לו עקילס, נתת לאַקסטרטירוס אָנוּבא אלא אם כן נטל זינו שלו [כלום נתת לאיש מלחמה מתנה של נצחון בלי שסמר נפשו בעבודתך]. כך לעולם אם אין אדם נימול אינו יכול ללמוד תורה, שנאמר מגיד דבריו ליעקב, למי שהוא מל ביעקב, לא עשה כן לכל גוי, משום שהם ערלים, חקיו זו תורה, ומשפטיו אלו הדינים, שנאמר (בשלח טו, כה) שם שם לו חק ומשפט.

[ועיין עוד בדברי הזוהר הק' (אחרי דף עג.) מה שהאריך בענין זה].

^{כא} ועיין עוד במהרש"א נדרים (לב. ד"ה גדולה מילה [נשקולה כנגד כל המצות]) וז"ל: שכל מצות התורה תלויין במילה, וכיון שעדיין לא נימול אינו בכלל מצות התורה, ואדרבה אסור ללמוד תורה ולשמור שבת, כדאמרינן פרק ד' מיתות (סנהדרין נח. נט.).

אָנדרערע מַצוֹת .. ווייל דעס איז מוֹנֵעַ די הַשְׁגָּה .. [ואם כן הוא תנאי לקבלת התורה ומצותיה, וראוי שיהא נזכר בעשרת הדברות]^{כב}.

כו

קושיא יג

אבל הא גופא צריך ביאור, למה תלוי השגת התורה בקיום מצות מילה דייקא

[נאָר מבאר צו זיין] דאָס ענין דערפון, פאַרוואָס [חסרון] מצות מילה איז מוֹנֵעַ די הַשְׁגָּה, אַזוי ווי ס'שטייט אין מדרש. [נקדים לזה ביאור דברי התוספות דלהלן].

כז

הקדמה לישוב קושיא יג, ולהמשך ישוב קושיא י-יא

וביאור דברי התוספות בסנהדרין (נמ):

(עד אחר אות סא)

דברי הגמרא בסנהדרין

הכלל הוא דכל מצוה שנאמרה לבני נח וחזרה ונשנית בסני, נאמרה הן לבני נח והן לישראל

די גמרא זאָגט, די גמרא אין סנהדרין^{כג}:

כל מצוה שנאמרה לבני נח ונשנית בסני, לזה ולזה נאמרה. כל מצוה שנאמרה לבני נח ולא נשנית בסני, לישראל נאמרה ולא לבני נח.

כח

הקשו בגמרא על כלל זה, 'והרי מילה' שכבר נאמרה קודם מתן תורה, ואינו נוהג בבני נח. ואחר כך הקשו בגמרא 'והרי פריה ורביה' שכבר נאמרה קודם מתן תורה, ואינו נוהג בבני נח. ומתוך שם תירוצים על זה

פרעגט דאָרט די גמרא, איז די גמרא מַפְלֵל [על הך כללא דכל שנשנית בסני לזה ולזה נאמרה], פרעגט די גמרא והרי דאָך מילה, מילה שטייט פריער [קודם מתן תורה] און דערנאָכדעם נאָכאַמאַל [לאחר מתן תורה, ואפילו הכי לישראל נאמרה ולא לבני נח]. ענטפערט די גמרא עפעס [א תירוק].

[און] דערנאָך פרעגט די גמרא, דערנאָכדעם הערשט פרעגט די גמרא וְהָרִי דאָך פריה ורביה [שנאמרה גם כן לאדם ולנח, וחזר ונשנה בסני, ומצינו דלישראל נאמרה ולא לבני נח]. ענטפערט די גמרא אויכעט עפעס [א תירוק], איך דאָרף עס האָבן וועגן דבר שנאסר במנין [צריך מנין אחר להתיר].

כט

קושיית התוספות - על קושיית הגמרא

הקשו התוספות על קושיא השניה של הגמרא 'והרי פריה ורביה', דמנא ליה שבני נח לא נצטוו על זה. ואי משום שלא נמנה בחשבון השבע מצות בני נח, על זה יש לומר דמבואר לעיל בגמרא דבהרי שבע מצות חשבינן רק מצות שהם בשב ואל תעשה, ולא מצות שהם בקום ועשה, ומצות פריה ורביה הוא בקום ועשה

זאָגט תוספות, שטעלט זיך תוספות אויף דעם וואָס ער 'פרעגט' וְהָרִי דאָך פריה

^{כב} וממילא מובן גם תירוצו של רבי אליעזר, כי בפסוק וְשִׁמְרָתֶם אֶת בְּרִית הַכוּוּנָה על ברית המילה, דשפיר נזכר מצות מילה כתנאי והקדמה לקבלת התורה (ומיזבש קושיא יא).

^{כג} בגמרא סנהדרין (דף נט): דאמר רבי יוסי רבבי חנינא, כל מצוה שנאמרה לבני נח ונשנית בסני לזה ולזה נאמרה. לבני נח ולא נשנית בסני, לישראל נאמרה ולא לבני נח וכו'. והרי מילה, שנאמרה לבני נח, דכתיב (לך ה. ט) וְאַתָּה אֶת בְּרִיתִי תִשְׁמֹר, ונשנית בסני, וְכִּיּוֹם הִשְׁמִינִי יְמֹל (תורע יב, ג), לישראל נאמרה ולא לבני נח. והוא למישרי שבת הוא דאמא, ביום ואפילו בשבת. והרי פריה ורביה, שנאמרה לבני נח דכתיב (נח ט, ז) וְאַתָּם פְּרוּ וּרְבוּ, ונשנית בסני, לך אָמַר לָהֶם שׁוּבוּ לָכֶם לְאַהֲלֵיכֶם (וואחנן ה, כו), לישראל נאמרה ולא לבני נח. והוא לכל דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו הוא דאמא (ע"י ביצה דף ה) וכו'. וברש"י שם: והרי מילה. לישראל נאמרה ולא לבני נח, דלא חשבה גבי שבע מצות.

ורביה [שכבר נאמרה קודם מתן תורה, ולישראל נאמרה ולא לבני נח].

שטעלט זיך תוספות^{כב}, אַמער וואָס פרעגט ער אַ קשיא פון פריה ורביה [שלישראל נאמרה ולא לבני נח]. פון וואָנעט ווייס איך דאָס, אַז ס'איז טאַקע נישטאָ ביי א בן נח מצות פריה ורביה.

איי וועסטו זאָגן איך זעה דאָך, ווייל ס'שטייט נישט [בהדי שבע מצות בני נח], ווייל ער רעכנט נישט מצות פריה ורביה צווישן די שבע מצות בני נח. [הרי] די גמרא זאָגט דאָך אויבן^{כג} אַז קום וַעֲשֵׂה לא קחשיב. [און] אַז מ'רעכנט נישט קיין קום וַעֲשֵׂה [בהדי חשבון שבע מצות, אף באותן שנצטו עליהם, אם כן] קען דאָך טאַקע זיין אַז פריה ורביה, אַז ס'איז טאַקע יאָ נוהג בבני נח, [נאָר] מ'רעכנט נישט קיין קום וַעֲשֵׂה. [ואם כן אכתי תקשי מנא ליה להגמרא דפריה ורביה נוהג רק בישראל ולא בבני נח].

ל

תירוץ התוספות

ותירצו התוספות כי בכלל מצות פריה ורביה ישנו גם אזהרה 'בשב ואל תעשה', שלא להשחית זרעם. ועל כן שפיר היה לנו למנותו בכלל המצות בני נח, וכיון שלא נמנה שם מוכח דלא נאמרה מצוה זו לבני נח, ושפיר הקשו בגמרא מזה ענטפערט תוספות, די וואָס זענען מַצְוָה אויף פריה ורביה זענען מַצְוָה שלא להשחית זרעם, און דעס איז שוין נישט קיין קום וַעֲשֵׂה. ענטפערט תוספות ס'איז אַ סברא [דְּהַמַּצְוָה בהא מוזהר בהא] .. און דאָס איז אַ שב ואל תעשה, [ועל כן אם היו בני נח מוזהרין עליה] העט מען עס גיווען געדאַרפט אויסרעכענען [בהדי מצות בני נח. וכיון דלא קחשיב להו, מכלל דלישראל נאמרה ולא לבני נח, ולכן שפיר הקשו בגמרא דהלא היא מצוה שנצטו עליה עוד קודם מתן תורה, ולמה אין בני נח מוזהרין עליה].

לא

קושיית מהרש"ל - על קושיית התוספות

והקשה מהרש"ל למה העמידו התוספות קושייתם 'מנא לן דלא נאמרה לבני נח' רק על קושיא השניה של הגמרא 'והרי פריה ורביה', והלא אותה קושיא עצמה שייך להקשות גם על קושיא הראשונה של הגמרא 'והרי מילה' פרעגט דאָרט דער מהרש"ל [על מה שהעמידו התוספות קושייתם על שאלת הגמרא והרי פריה ורביה, ולא על על שאלת הגמרא והרי מילה, שהרי] 'פאָר' [דעס וואָס] תוספות פרעגט די קשיא אויף פריה ורביה, [הלא] 'פריער' פרעגט דאָך די גמרא אויף מילה, [ואם כן] פאַרוואָס פרעגט נישט תוספות די זעלבע קשיא 'מעיקרא' [על קושיית הגמרא 'והרי מילה', דמנא לן שלא נאמרה לבני נח].

מילא אויף פריה ורביה פרעגט ער, [ווייל דאָרט איז טאַקע אויך שווער], און ער ענטפערט דעם תירוץ. אָבער אויף מילה איז דאָך אויך שווער די זעלבע קשיא, און מילה שטייט דאָך נאָך פריער אין די גמרא, זאָל ער [דאָרט] אויך פרעגן פונוואָנעט ווייס איך דאָס [דמילה לא נוהג בבני נח], און איי וועסטו וועלן זאָגן ווייל ס'איז נישט צווישן די שבע מצות בני נח, ווייל מ'רעכנט עס נישט, [הא אמר לעיל בגמרא] מ'רעכנט דאָך נישט קיין קום וַעֲשֵׂה. [וכשם שכתבו התוספות בקושייתם לענין פריה ורביה].

^{כב} בתוספות שם: והא פריה ורביה. תימה, מנא לן דלא נאמרה לבני נח. ואי משום דלא חשיב ליה בהדי שבע מצות [וכמו שכתב רש"י אצל מילה], הא אמר לעיל (דף נח:): קום עשה לא קא חשיב. ○ ויש לומר דשב ואל תעשה נמי הוא, דמי שִׁמְצָנָה על פריה ורביה, מַצְוָה שלא להשחית זרע.

^{כג} לעיל מיניה בגמרא סנהדרין (נח:). וכדהובא לשון הגמרא להלן בהערה כט.

לב

תירוצי המהרש"ל - על קושייתו

ומתיר המהרש"ל, דמילה כיון שישנו בעונש כרת, ואין עונשין אלא אם כן מזהירין, לכן הוה פשימא להו להתוספות גם מעיקרא דנכלל בה גם אזהרת לאו, והיה ראוי למנותו בכלל המצות דבני נח. ומכיון שלא נמנה שם, יש ראייה דלא נאמרה לבני נח, ושפיר הקשו בגמרא מזה

זאָגט דער מהרש"ל^י, ווייל מילה איז פֿפֿרת, [און] אין עונשין אלא אם כן מזהירין. וויבאלד ס'איז פֿפֿרת איז בעל כרחך דאָ אַן אזהרה, איז בעל כרחך אַ לאו. [און] די קשיא [פון תוספות] איז דאָך נאָר ווייל אַ קום וַעֲשֵׂה ברענגט מען נישט [בהדי חשבון מצות בני נח, אָבער] מילה איז אַן אזהרה אַז מ'טאָר נישט מַשְׁהָה זיין בערלתו [וא"כ נקרא 'לא תעשה', וממילא הוה להו לחשבינהו בין הו' מצות בני נח, וכיון דלא חשבינן להו ידעינן דלישראל נאמרה ולא לבני נח, ואתי שפיר קושיית הגמרא, ולכן לא הקשו התוספות קושייתם על זה] ..

..

לג

תירוצי המהרש"א - על קושיית מהרש"ל

והמהרש"א מתיר קושיית מהרש"ל באופן אחר, דבמילה היה פשוט להתוספות דיש ראייה דלא נאמרה לבני נח, מהא דלא מצינו שיהא כופין אותם על המילה אף כשהיתה ידונו תקיפה. ולכן לא הקשו התוספות על 'והרי מילה', מנא לן דלא נאמרה לבני נח

דער מהרש"א ענטפערט^י אַ אַנדערן תירוצ.

די קשיא וואָס מ'פרעגט [בגמרא] אויף מילה [והרי מילה שנשנית בסיני, ולא נוהג בבני נח], דאָרט איז די ראייה [שבני נח לא נצטוו על המילה], די קשיא [פון די גמרא] איז, ווייל אז מ'האָט נישט כופה געווען [הבני נח] אויף מילה [מזה ראייה שאין נוהג אצלם]. אויף מילה איז דאָ אַן אַנדערער תירוצ מנא לן דלישראל נאמרה [ולא לבני נח], [ולכן] תוספות'ס קשיא איז נישט שווער דאָרטן תיכף, [ווייל דאָרט איז די ראיית הגמרא אז] מ'העט געדאָרפט כופה זיין אויף דעם^י.

לד

מה שקשה על תירוצי מהרש"ל

הלא הא דאמרו בגמרא דקום ועשה לא קחשיב בכלל חשבון מצות בני נח, זה נאמר על המימרא דעכו"ם ששבת חייב מיתה. והרי דאף באיסור שבת שבת לבן נח, שיש על זה אזהרה לאו בהריא יום וְלַיְלָה לא ישבתו, אפילו הכי מכיון שאופן קיום המצוה הוא בקום ועשה מלאכה, לא קחשיב לה. אם כן כל שכן במצות מילה שלא נזכר על זה לשון אזהרה לאו, ואופן קיומה הוא רק בקום ועשה למול, דאין לנו למנותה בהדי מצות בני נח, אף שעונשה בכרת

אין אַמְתָּן אַריין, דעם מהרש"ל'ס תירוצ, לדעתי איז עס אַ פֿלאַ דער תירוצ. ער זאָגט אז איבערדעם קען איך נישט זאָגן אויף מילה אַז פֿאַרדעם רעכנט מען

^{יב} במהרש"ל (חכמת שלמה, שם נט:): תוספות בד"ה והא פריה ורביה כו', תימה מנא לן כו'. נ"ב, אבל אמילה לא קשה מידי, מאחר שעונשה כרת, ואין עונש בלא אזהרה, כדאיתא במסכת מכות (ג:): שאמר כל חייבי כריתות אין צריכין אזהרה שהרי פסח ומילה כו'. אם כן נקרא לא תעשה, רצה לומר שלא להשהותם בערלתם, ודו"ק. אי נמי שלא למולו אלא משמנה ואילך, ודו"ק.

^{יג} במהרש"א (שם ד"ה תוס'): הא דלא קשיא להו הכי לעיל גבי והרי מילה כו', עיין במהרש"ל. ועוד נראה לומר, דמשום הכי לא קשיא להו גבי מילה הכי, משום דבמילה הכי פריך, דאי נצטוו בני נח על המילה, אם כן כשידינו היתה תקיפה עליהם אמאי לא היו כופין אותן למול את עצמן. וגר תושב שהוזכר בתורה, דהיינו שקבל עליו שבע מצות, היאך אפשר למצוא אותו, דהא חייב הבית דין לכופו אותו גם למול, וק"ל.

^{יד} אבל במצות פריה ורביה אין שייך לתרץ כן, דהא אין צריך כפייה על זה, דגם מצד הטבע מקיימין אותו אף הבני נח. משא"כ מילה שאין עושין כן רק בשביל קיום המצוה.

נישט [בשבע מצות בני נח] ווייל ס'איז קום וַעֲשֵׂה. פאַרוואָס, ווייל אַז מילה איז בְּכָרָת, איז בעל כרחך דאָ אַן אזהרה, איז פאַרהאַן אַ לאו אויכעט.

[וזה תמוה, דהרי] דער גאַנצער מְקוֹר לדברי התוספות [שהביאו דברי הגמרא דקום ועשה לא קחשיב], איז פון דעם וואָס די גמרא זאָגט פריער^{כט} ביי די מימרא [דריש לקיש] וואָס שטייט עכו"ם שְׁשֶׁבֶת חייב מיתה, שנאמר [נח ח, כב] יוֹם וְלִילָה לֹא יִשְׁבֹּתוּ. – פון דאָרטן איז טאַקע דער מימרא [שהביאו התוספות דקום ועשה לא קחשיב]. – [ואמר מר] אַ בן נח איז אזהרתן זו היא מיתתו, אַ בן נח דאָרף נאָר אַן אזהרה, ס'איז גענוג אז ס'איז דאָ נאָר אַן אזהרה [בכדי לחייבו מיתה על זה, והא דאסור בן נח לשבות ממלאכה] ס'איז דאָך אַ לאו, יוֹם וְלִילָה לֹא יִשְׁבֹּתוּ. [ועל מימרא זו מקשה הגמרא וליחשבה גבי ז' מצות, ועל זה הוא שמתרץ כי קא חשיב שב ואל תעשה, קום עשה לא קא חשיב, ופירש"י והאי לא ישבותו קום עשה מלאכה היא].

שטייט דאָך אַרויס [בגמרא] אַז מ'רעדט דאָ פון אַן אזהרה, ס'שטייט דאָך אַן אזהרה, ס'איז טאַקע אַ לאו [גמור, וחייב מיתה עליה, וגם בתורה] בלשון 'לאו' שטייט עס. נאָר וואָס דען [אפילו הכי לא חשבינן לה בהדי ז' מצות ב"נ, ווייל] די גמרא זאָגט דאָך אָבער 'דאָך' [אז] ס'איז נאָר אַ קום וַעֲשֵׂה [יען שאופן קיום הלאו דלא ישבותו אינה מתקיים בשב ואל תעשה, ווייל] מ'קאָן דאָך עס נישט מקיים זיין נאָר אַז ער גייט עס 'טון', [וממילא] אַז ער מוז 'טון' אַ מלאכה, הייסט עס שוין קום וַעֲשֵׂה, [לגבי הא דאין צריך למיחשבה בהדי שבע מצות ב"נ, וויבאלד] ער מוז 'טון' אַן עשייה.

לה

[וכמו כן] ביי מצות מילה, ווייל דאָ ביי מילה איז דאָך 'זיכער' נאָר אַ קום וַעֲשֵׂה, מ'קען עס נישט מקיים זיין סיידן מיטן מל זיין, אַז נישט איז מען נישט מקיים די מצוה. און ס'שטייט נישט קיין לשון לאו דערין, ס'איז נישט געמאָלדן, קיין [לשון] 'אזהרה' אין די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה איז נישט געמאָלדן. נאָר ווייל ס'איז מילה בְּכָרָת זאָגט ער אַז ס'איז בכלל אַ לאו.

[והרי] דאָס גאַנצע [מקור לדברי תוספות דקום ועשה לא קחשיב] איז דאָך נאָר פון דעם וואָס דאָרטן [ביי שבת] שטייט [אזוי אין די גמרא, און דאָרטן] שטייט דאָך אַרויס [בגמרא] אַז ס'איז גאָר אַ לאו, און פונדעסטוועגן ווייל ס'איז [מתקיים הלאו] בְּקוֹם וַעֲשֵׂה רעכנט מען עס נישט [בהדי מצות ב"נ. ואם כן כל שכן במילה שנאמר בה רק עשה ולא לאו, דמכיון שמתקיים רק בעשייה ולא בשלילה, אין צריך למיחשבה בהדי ז' מצות ב"נ. ואם כן אין ראייה דמילה אינו נוהג בב"נ ממה שאין חושבין אותו בין השבע מצות, ושפיר שייך קושיית התוספות גם על 'זהרי מילה', דמנא ליה להגמרא דאין מילה נוהגת בבני נח, והדרא הקושיא לדוכתה אמאי לא מקשי כן התוספות במילה].

לו

מה שקשה על תירוצי מהרש"א

מה שמתרץ מהרש"א דהראיה שמילה לא נאמרה לבני נח הוא ממה שאין כופין אותם עליה, אף אם נוכל לפרש כן בדברי הגמרא, מ"מ בדברי רש"י אי אפשר לפרש כן, שהרי רש"י כותב להראיה דהראיה הוא ממה דלא חשבה גבי שבע מצות

דער מהרש"א ווידעראום וואָס ער ענטפערט [דראיית הגמרא הוא ממה שרואין שאין

^{כט} בגמרא סנהדרין (נח): ואמר ריש לקיש נכרי ששבת חייב מיתה [פירש"י: נכרי ששבת ממלאכתו יום שלם], חייב מיתה, שנאמר יוֹם וְלִילָה לֹא יִשְׁבֹּתוּ [וקא דריש ליה לא יִשְׁבֹּתוּ ממלאכה דאבני אדם נמי קאי, ולא תימא לא יִשְׁבֹּתוּ אהך ששת עתים דקרא קאי, כלומר לא יבטלו ולא יפסקו מלהיות], ואמר מר אזהרה שלהן זו היא מיתתן וכו'. • וליחשבה גבי שבע מצות, כי קא חשיב שב ואל תעשה, קום עשה לא קא חשיב [והאי לא יִשְׁבֹּתוּ 'קום עשה מלאכה' היא].

כופין את בן נח למול, הוא נכון יותר לפרש בפשט דברי הגמרא, נָאָר וואָס דען אין רש"י אַרײַן קען מען עס זיכער נישט זאָגן, [ווייל] רש"י זאָגט דאָך בפירוש אַרױס אַז די גמרא פרעגט אויף מצות מילה [דאָף שנשנית בסיני לא נאמר לב"נ, וראיית הגמרא על זה הוא, שהרי] "פֿאַרװאָס ער רעכנט עס נישט צווישן די שבע מצות בני נח", דאָס איז די ראייה [שמילה לא נאמרה לבני נח]. שטייט דאָך בפירוש אַרױס דאָ אין רש"י [שמזה הוא הראיה, ולא ממה שאין כופין אותם למול].

דער מהרש"א אַליין אפשר האָט דאָס געקאָנט זאָגן 'פֿאַר זיך' [לפרש כן מעצמו בביאור הגמרא], אָבער אין רש"י קען מען עס נישט זאָגן, [שהרי] רש"י זאָגט דאָך בפירוש נישט אזוי.

לו

וגם עצם תירוצו קשה, דהלא חיוב הערבות לכפות אחרים על קיום המצות, זה לא שייך רק על אחרים מבני ישראל, ולא מישראל על בני נח. ואם כן אפילו נמצא דמילה נאמרה לבני נח, אין שום חיוב עלינו לכפות אותם על זה אויסערדעם [גם עצם התירוץ] אַז מ'איז נישט כופה [את הבני נח על המילה] וואָס דער מהרש"א וויל פֿאַרענטפערן, דאָס איז אויכעט שווער לכאורה, [שהרי] מ'איז דאָך נישט נחשב קיין עָרֵב [על בני נח, שהרי] דער גאַנצער ענין פון עֲרֵבוֹת [שנחייבו ישראל] כּוֹפֶה צו זיין איינער דעם אַנדערן, די אַלע בְּרִיתוֹת [על חיוב הערבות, דעס] האָבן דאָך נאָר מקבל געווען אידן איינער אויפן אַנדערן [אז] מ'זאל כּוֹפֶה זיין. די אַלע [בְּרִיתוֹת] ווי די גמרא רעכנט אויס^{לא}, די הונדערטער בְּרִיתוֹת [שקבלו ישראל בהר גריזים ועיבל] בָּאָלָה וּבִשְׁבוּעָה, וואָס מ'האָט דעמאָלטס אידן מִשְׁבִּיעַ געווען איינער

ל כהנא לשון רש"י לעיל בסוף הערה כג. שכתב: והרי מילה לישראל נאמרה ולא לבני נח, דלא חשבה גבי שבע מצות.

^{לא} דאיתא במשנה דסוטה (לב): כִּי־נָסַע יִשְׂרָאֵל אֶת הַיַּרְדֵּן וַיֵּבֶאוּ אֶל הַר גְּרִיזִים וְאֶל הַר עֵיבָל וְכו', הִפְכוּ פְנֵיהֶם כְּלָפִי הַר גְּרִיזִים וּפְתָחוּ בִּבְרָכָה בְּרוּךְ הָאֵשׁ וְכו' וּפְתָחוּ בִּקְלָלָה, אֲרוּר הָאֵשׁ וְכו', וְאֵלוּ וְאֵלוּ עֲוֹנֵי אֲמֹנ, עַד שְׁגֻמְרֵי־בְרִית וּקְלָלוֹת וְכו'.

ועל זה אמרו בגמרא סוטה (דף לו): תנו רבנן, ברוך בכלל, ברוך בפרט, ארור בכלל, ארור בפרט [פירש"י: כל הברכות והקללות נאמרו בהר גריזים ובהר עיבל בכלל ופרט, ברוך אשר יקים וכו', ארור אשר לא יקים, הרי בכלל. וכל אחת ואחת בפרט, ברוך וארור, ברוך אשר לא יעשה פסל, ארור אשר יעשה פסל, וכן כולן]. ללמד וללמד לשמור ולעשות, הרי ארבע נכלל המצות כולן טעונות ארבעה אלה, ולמדתם אתם ושמדתם לעשותם (ואתחנן ה, א), וכתוב (עקב יא, ט) וְלִמְדָתְכֶם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם וְכו', הרי כאן ארבע מצות לכל מצוה, ועל ארבעתן נמסרו ארור וברוך בכלל ופרט, ברוך אשר ילמדו ארור אשר לא ילמדו, וכן ללמד, וכן לשמור, וכן לעשות, ככל אחד ארבע בריתות, ברית לברוך בכלל ברית לברוך בפרט, ברית לארור בכלל ברית לארור בפרט], ארבע וארבע בריתות ללמד וארבע ללמד הרי שמנוח, שמונה ושמונה [הא איכא עוד שמונה, לשמור ולעשות] הרי שש עשרה. וכן בסיני [כשנאמרו כל המצות למשה, נתנו כולן בארור וברוך בכלל ופרט], וכן בערבות מואב [כשנאמרה לישראל, כדכתיב (דברים א, ה) כְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן פָּאָרְץ מִזֵּבֶל הַוָּאֵל מִשֶּׁה וְכו'], שנאמר (תבוא כח, טט) אֵלֶּה דְבָרֵי הַבְּרִית אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה וְכו' [בחר קללות וברכות כתיב מלבד הברית וגו', אלמא כברית ערבות מואב בברכות וקללות כן ברית בחורב, דהר גריזים ודהר עיבל לא איצטריך לאתויי קרא, דעלה קאי ובה איירי] וכו', נמצא מ"ח בריתות על כל מצוה ומצוה לכלל אחד מישראל, שש עשרה תלאת וזימנ מ"ח הוי].

רבי שמעון מוציא הר גריזים והר עיבל לפי שלא אמר יהושע עליהן כל התורה אלא מצות שבפרשה], ומכניס אהל מועד שבמדבר [לאחר שהוקם המשכן נבדק הקב"ה עם משה בשובו, ולמדו כל התורה וכו']. ובפולגותא דהני תנאי, דתנאי רבי ישמעאל אומר כללות נאמרו בסיני ופרטות באהל מועד [בסתם נאמרה תורה בסיני ולא נפרשה לו וכו', ובספר ויקרא באהל מועד פירשה], רבי עקיבא אומר כללות ופרטות נאמרו בסיני ונשנו באהל מועד ונשתלו בערבות מואב [מפי משה לישראל, תנא קמא ס"ל כר' ישמעאל, הלכך הר סיני ואהל מועד חדא היא, ור' שמעון ס"ל כר' עקיבא, הלכך תרי גינהו], ואין לך כל דבר מצוה ומצוה שכתובה בתורה שלא נכרתו עליה ארבעים ושמונה בריתות. רבי שמעון בן יהודה איש כפר עכו אמר משום רבי שמעון, אין לך מצוה ומצוה שכתובה בתורה שלא נכרתו עליה ארבעים ושמונה בריתות של שש מאות אלה ושלשת אלפים וחמש מאות וחמשים [לכל אחד של שש מאות אלה ושלשת אלפים וחמש מאות וחמשים כמנין שהיו במדבר, שכל אחד נעשה עָרֵב על כל אחיו]. אמר רבי, לדברי

פֶּאֶרְן אַנדערן, [אויף] עֲרֻבֹת און עֲרָבָא דְעֶרְבָא, אָז וואָס מ'קען [כופה זיין] זאָל מען מחוייב זיין כּוּפָה צו זיין, איז נאָר פִּיּשְׂרָאָל דאַרף מען איינער דעם אַנדערן כּוּפָה זיין, אָבער ביי אַ פֶּן נח? [לא מצינו דין עֲרֻבֹת עבֹרס, שיצטרכו ישראל לכּוּף אותם על קיום המצות שלהם].

לח

סיום הקושיא על דברי התוספות

יהיה איך שיהיה, על כל פנים דאָס ברויך פֶּשֶׁט [ליישב סברת התוספות, אמאי לא הקשו קושייתם לעיל על קושיית הגמרא "והרי מילה", ורק הקשו על קושיית הגמרא "והרי פריה ורביה"]^{לב}.

לט

הקדמה לשוב הקושיא על דברי התוספות

איך מיין אָבער, על פי פשוט קען מען זאָגן (הטעם) וואָס תוספות פרעגט דאָס נישט אויף מילה, תוספות פרעגט נישט אויף מילה [מנא לן דלא נאמרה לבני נח, ואי משום דלא חשיב ליה בהדי שבע מצות], קען מען דאָך זאָגן דעם וואָס ער רעכנט עס נישט איז ווייל ס'איז קום וַעֲשֵׂה.

[והוא בשנבאר כי במצות מילה היה פשוט להם להתוספות (כתיורם על פריה ורביה) גם מעיקרא דאין זה קום וַעֲשֵׂה לחוד, אלא נכלל בזה גם אזהרה בשב ואל תעשה, וכהתירוץ שתירצו על פריה ורביה, וכמו שיתבאר בהמשך].

מ

כבר אמרתי בפרשת בשלח העבר בביאור המשנה דנדרים, שדרשו הפוסק אִם לֹא בְרִיתִי יוֹמָם וְלַיְלָה, דקאי על ברית מילה. והקשה התוספות יו"ט, דהלא מילה אינו נוהג בלילה, ואמאי קרי לה בְרִיתִי יוֹמָם וְלַיְלָה?

לאָמיר זען.

איך האָב יענע וואָך געזאָגט^{לב}, אויף דעם וואָס די משנה זאָגט אין נדרים^{לד} (לא: [בכוונת הפוסק] אִם לֹא בְרִיתִי יוֹמָם וְלַיְלָה). ער הייבט אָן גדולה מילה, שאלמלא מילה לא

רבי שמעון בן יהודה איש כפר עכו שאמר משום רבי שמעון אין לך כל מצוה ומצוה שבתורה שלא נכרתו עליה ארבעים ושמנה בריתות של שש מאות אלף ושלשת אלפים וחמש מאות וחמשים, נמצא לכל אחד ואחד מישראל שש מאות אלף ושלשת אלפים וחמש מאות וחמשים. מאי בינייהו, אמר רב משרשיא, עֲרָבָא, וְעֶרְבָא דְעֶרְבָא, איכא בינייהו [אם נעשה כל אחד עֲרָב על עֲרֻבֹתוֹ של חבירו או לא, רבי שמעון בן יהודה סבר לא נעשה כל אחד עֲרָב על חבירו אלא שישמרו את המצות, נמצא כל אחד ואחד עֲרָב על מ"ח בריתות של כל אחד ואחד, אבל לא נעשה כל אחד ואחד עֲרָב על 'עֲרֻבֹתוֹ' של חבירו אלא על 'חובותו' של חבירו, ואתא רבי למימר לדברי רבי שמעון שבא למנות את בריתות הערבות יש לו למנות ארבעים ושמנה בריתות של ששים ריבוא לכל אחד, ובכל אחד האלה יש ששים ריבוא שכולם נתעברו זה בזה על 'חובותם' ועל 'ערבותם', נמצא כל אחד מקבל עליו ערבות של ששים ריבוא בשביל חובות של חבירו וכל אחד מששים ריבוא הללו קבל עליו בריתות ששים ריבוא בשביל ערבות שנתעברו אחיו על חביריהם, וזה קבל עליו אף ערבות של ערבים]. ובתוספות שם: אמר רב משרשיא ערבא וערבא דערבא. כמדומה דהכי בעי למימר, דלר"ש בן יהודה קבל עליו כל אחד מישראל לתרי"ג מצות קצ"ח ריבוא וחי' אלפים ריבואות ותי"ג ריבואות ושבע אלפים ומאתים בריתות לשש מאות אלף ושלשת אלפים וחמש מאות, בשביל ערבותאם איך עיבר עליהן. ולרבי אליבא דרבי שמעון, ששים ריבוא פעמים ושלשת אלפים ותקנ"ה פעמים חשבון זה בריתות קיבלו עליהן.

^{לב} ועיין עוד במשנה למלך (מלכים יז) שהארץ שם מאוד בכל ענין זה, ודחה גם כן תירוצי מהרש"ל ומהרש"א, ועיין שם מה שתיירץ הוא עצמו בזה.

^{לב} בס"ג בשלח תשט"ז (לשון קדשו אות מ-ט), עיי"ש באורך כל הענין בביאור המשנה דנדרים ביתר ביאור. ומכל מקום כאן הוסיף רבינו עוד כמה ענינים חשובים שלא נזכרו שם.

^{לד} בס"ג בשלח כבר העתקנו לשון המשנה (על אות מ) ולשון התוספות יו"ט (על אות מו), ועיין שם (בדברי רבינו ובהערות) עוד מראי מקומות והעתקת לשונות המפרשים, ואין מן הצורך לכפול הדברים.

נברא העולם, שנאמר (ירמ' לג, כה) אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שקמתי. איזה ברית, זה ברית המילה.

פרעגט דער תוספות יום טוב, ווי קען איך זאגן [אז] אם לא בריתי יומם ולילה מיינט מען מילה, אָמער, מילה איז דאָך [ביום] 'ולא בלילה', שנאמר (תוריע יב, ג) 'וביום' השמיני (מגילה כ), מילה קען דאָך נישט זיין נאָר 'ביום'.

מא

ובאירתי הוא על פי שאמרו דהפוגם בבריתו משוך בערלתו, ונמצא דבמצות מילה נכלל גם ענין שמירת הברית

האָב איך יענע וואָך שוין ערקלערט וואָס איז טאַקע דער פֿשט. וואָרן ס'איז דאָך ידוע אַז הפּוֹגם בְּבְרִיתוֹ איז מְשוּךְ בְּעַרְלָתוֹ. דעם חותם קודש וואָס אַ איד האָט אויף זיך, די מצות מילה, דעם חותם קודש חלילה ווערט נְתַקְלָקֵל אַז מ'איז פּוֹגם בְּבְרִיתוֹ. אַזוי ווי ס'שטייט דאָךְ לֵה.

מב

ונסיף עתה דכן מבואר בזהר חק' פרשת לך, שהארץ בענין קיום מצות מילה כהלכתה עם פריעה, ושוב מאריך בענין שמירת הברית, דרך בוכות זה לא שלטו עממין בישראל. ושלכן וזה יוסף הצדיק למלוכה, דמאן דנשיר ברית זוכה למלוכה, וזה שהראה יוסף להשבטים שהוא מהול, דהיינו שהוא נומר ברית

כ'וועל היצט מוסיף זיין [עוד מקור לזה], אין זוהר הקדוש^{לי} רעכנט ער אויס [אופן פסוק] בְּפִרְעוֹת פִּרְעוֹת [ב'ישראל וגו'], דאָס מיינט מען פֿריִיעָה [שעושינ במצות מילה]. ברענגט ער גאָר [אז] איבערדעם האָט מען מְנַצֵּחַ געווען [די מלחמה בימי סיסרא], און דורכדעם איז לא שְׁלֹטוֹ בָּהוּ עַמְּמִין, ווייל מ'האָט מקיים געווען מצות מילה.

מג

[נאָכדעם] ברענגט ער צי^{לי} צו דעם. - און ער ברענגט צי צו דעם - [דעס] וואָס יוסף

^{לה} בספרים חק', ומקורו בגמרא עירובין (ט).

^{לו} בזהר חק' (לך לך דף גא): וְכָל הָיָה לִלְיָא אֲשֶׁתְּדִלוֹ בְּאוֹרֵייתָא וְלֹא הָיָה מֵאן דְּנָאִים, אָמַר לָהּ הָיָה גִבְרָא בְּמִטָּה מְנִיכּוֹ כָּל פֶּלֶא וְחֵד לִימָא מְלָה חֲדָתָא דְּאוֹרֵייתָא. פֶּתַח חֵד (רבי אבא) וְאָמַר, בְּפִרְעוֹת פִּרְעוֹת בִּישְׂרָאֵל בְּהַתְנַבֵּב עִם בְּרַכּוֹ ח' (שופטים ה, ב). מֵאִי קָא חֲמּוֹ דְּבוּרָה וּבְרַךְ דִּפְתָחוּ בְּהַאי קִרְא, אָלֹא הָכִי תִנְיִן, לִית עֲלֵמָא מִתְקִימָא אָלֹא עַל הָאִי בְרִית, דְּכְתִיב אִם לֹא בְרִיתִי יוֹמָם וְלַיְלָה וגו', דְּהָא שְׁמֵא וְאָרְעָא עַל דָּא קִימִין. בְּגִין כֶּךָ כָּל זְמָנָא דִּישְׂרָאֵל מְקִימִין הָאִי בְרִית, נְמוּסִי שְׁמֵא וְאָרְעָא קִימִין בְּקִימִימִיהוּ, וְכָל זְמָנָא דְּחַס וְשְׁלוֹם יִשְׂרָאֵל מְבַטְלִין הָאִי בְרִית, שְׁמֵא וְאָרְעָא לֹא מִתְקִימִין, וּבְכַכָּן לֹא מִשְׁתַּכְחִין בְּעֲלֵמָא. ○ תָּא חֲזִי, לֹא שְׁלִטוֹ שְׂאָר עֲמִין עַל יִשְׂרָאֵל אָלֹא כַּד בְּטִילוֹ מְנִימִיהוּ קִימָא דָּא, וּמָה בְטִילוֹ מְנִימִיהוּ, דָּלֹא אֲתַפְרְעִין וְלֹא אֲתַגְלִיין. וְעַל דָּא כְּתִיב (שמואל א' יב, ט) וַיַּעֲזֹבוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת ה' וגו' וַיִּמְכְּרוּ אֹתָם בְּיַד סִיסְרָא, וַיַּעֲזֹבוּ אֶת ה' מִמֶּשׁ. עַד דְּאָתַת דְּבוּרָה וְאֲתַנְדַּבַּת לְכָל יִשְׂרָאֵל בְּמִלָּה דָּא, כְּדִין אֲתַכְנַעוּ שְׁנֵאֵיהוֹן תַּחֲוִמִּיהוּ. וְהִינֵי דְּתִנְיִן דְּאָמַר קוֹדֶשָׁא בְּרִיךְ הוּא לִיהוֹשֻׁעַ, וְכִי יִשְׂרָאֵל אָטִימִין אֲנִין וְלֹא 'אֲתַפְרְעוּ' וְלֹא אֲתַגְלִיין, וְלֹא קִימִין קִימָא דִּילִי, וְאֵת כְּעִי לֹאֲעֵלָא לָהּ לֹאֲרְעָא וּלֹאֲכַנְעָא שְׁנֵאֵיהוֹן, שׁוּב מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שְׁנֵי (יהושע ה, ב), וְעַד 'דְּאֲתַפְרְעוּ' וְאֲתַגְלִיין הָאִי בְרִית, לֹא עָאִלוּ לֹאֲרְעָא וְלֹא אֲתַכְנַעוּ שְׁנֵאֵיהוֹן. אִיךָ הָכָא כִּינִין דְּאֲתַנְדַּבַּת יִשְׂרָאֵל אֵת, אֲתַכְנַעוּ שְׁנֵאֵיהוֹן תַּחֲוִמִּיהוּ וּבְכַכָּן אֲתַחֲזִירוּ לְעֲלֵמָא, הָרָא הוּא דְּכְתִיב בְּפִרְעוֹת פִּרְעוֹת בִּישְׂרָאֵל בְּהַתְנַבֵּב עִם בְּרַכּוֹ ח'. ○ קָם אַחֲרָא פֶּתַח וְאָמַר, וְהִי בְּדִרְךָ בְּמִלּוֹן וַיִּפְגְּשֶׁהוּ ה' וַיִּבְרַךְ הֶמֶיתוֹ (שמות ד, כד), לְמָאן לְמַשְׁה. אָמַר לִיהִ קוֹדֶשָׁא בְּרִיךְ הוּא, וְכִי אֵת אֲזִיל לֹאֲפָקָא יֵת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם וּלֹאֲכַנְעָא מִלְכָּא רַב וְשְׁלִיטָא, וְאֵת אֲנִשִּׁית מִנֵּן קִימָא, בְּדִרְךָ לֹא אֲתַחֲזִירוּ וְכִי, עַד דְּחִמַּת צַפּוּרָה וְגִזְרֵת לְבָרָה וְאֲשִׁתִּיב וְכִי, דְּנִנְצָא בָּהּ רוּחַ קוֹדֶשָׁא.

^{לי} בזהר חק' שם בהמשך: קָם אַחֲרָא וְאָמַר, וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל אַחֲיוֹ גִּשּׁוּ נָא אֵלַי וַיִּגְשׁוּ וַיֹּאמֶר וגו' (ויגש מה, ד). וְכִי אֲמַאי קָרִי לָהּ, וְהָא קָרִיבִין הָיוּ גְבִיָּה, אָלֹא בְּשַׁעֲתָא דְּאָמַר לוֹן אֲנִי יוֹסֵף אַחִיכֶם, תְּהוּוּ דְּחִמּוֹ לִיהִ בְּמִלְכּוֹ עֲלָאָה, אָמַר יוֹסֵף מִלְכּוֹ דָּא בְּגִין דָּא רִוּחָנָא לִיהִ, גִּשּׁוּ נָא אֵלַי וַיִּגְשׁוּ, דְּאֲחִיו לָהּ הָאִי קִימָא דְּמִלָּה, אָמַר דָּא גְרַמַּת לִי

הצדיק [הָאָט געזאָגט] (ויגש מה, יב) וְהִנֵּה עֵינֶיכֶם רְאוּת כִּי פִי הַמְדַּבֵּר אֲלֵיכֶם, [וודשו כי] הִרְאָה לָהֶם שֶׁהוּא מֵהוּל. [דהכוונה] עַר הָאָט זֵי געוויזן אַז עַר אִיז אַ נוֹטֵר בְּרִית, וּמֵאֵן דְּנֹטֵר בְּרִית זָכָה לְמִלּוּכָה.

מד

ולפי דברי הוזהר מיושב קושית המפרשים דמאי ראייה היה להשבטים שהוא יוסף הצדיק, ממה שהוא מהול, והלא אפשר להיות כן גם בגוים, וכגון בנולד מהול. אבל לדברי הוזהר אין הכוונה על סתם מילה, רק על נטירת הברית כמדריגתו של יוסף הצדיק, וזה לא נמצא אצל גוים

- מ'פרעגט דאָך די קשיא^ל, זיי פרעגן דאָך טאקע אלע, [מה ראייה מן] הִרְאָה לָהֶם שֶׁהוּא מֵהוּל [המובא ברש"י שם (מה, ד), והלא] ס'הָאָט דאָך געקענט זיין אַן עכו"ם וואָס עַר אִיז נוֹלֵד מֵהוּל אויך, [וכי] מֵיט דעם הָאָט עַר געוויזן [יוסף] אַז עַר אִיז מִזְרַע יַעקֹב, אַז עַר אִיז יוֹסֵף הַצַּדִּיק, [לפי] שֶׁהוּא מֵהוּל.

נאָר וואָס דען [לדברי הוזהר אתי שפיר, דלא קאי על סתם מילה, אלא על נטירת הברית, והשבטים הק'] זיי זענען געווען מְבִינִים, [און] עַר הָאָט זֵי געוויזן אַז ס'איז חלילה נישט געווען קיין פגם בברית. -

מה

ישוב מביא שם הוזהר ענין בועז ורות, דרק ע"י שעמד בועז בנסיון נטירת הברית, זכה להעמיד את הדור של מלכות בית דוד, ונשמת מלך המשיח

[און] דער זוהר הקדוש ברענגט צי צו דעם ווייטער.

בִּי בּוֹעֲז' [שטייט (רות ג, יג) שאמר לרות] חֵי ה' שְׁכֵבִי עַד הַבֶּקֶר, ווייל עַר הָאָט געדאַרפֿט מַעֲמִיד צו זיין דעם דור [פון מלכות בית דוד], דעם דור וואָס פון דעם וועט אַרויסקומען נְשֵׁמַת מֶלֶךְ הַמְּשִׁיחַ, [איבערדעם] הָאָט עַר געמוזט זיין אַ נוֹטֵר בְּרִית. און דעמאָלטס אִיז געווען דער לעצטער נְסִיחָן, אין דער נאַכט, אַז עַר אִיז נישט געקומען צו קיין פֿגם, דעמאָלטס ווען זי אִיז געקומען צו אים, דעמאָלטס בִּי בּוֹעֲז מֵיט רות. זאָגט דער זוהר הקדוש, עַר הָאָט געזאָגט חֵי ה' אַז ס'איז שְׁכֵבִי עַד הַבֶּקֶר, ס'זאָל דורכגיין די נאַכט עַד הַבֶּקֶר אַן קיין פֿגם, דעמאָלטס וועט עס דורכגעפירט ווערן, [דעם] וואָס ס'הָאָט געדאַרפֿט דורכגעפירט צו ווערן אַז עַר זאָל מַעֲמִיד זיין פון דעם דעם דור וואָס ס'וועט ברענגען דעם מֶלֶךְ הַמְּשִׁיחַ. אַזוי שטייט אין זוהר הקדוש, דאָרטן אין פרשת לך.

מו

והרי שמקשר שם ענין נטירת הברית, עם קיום מצות מילה ופריעה כהלכתה

[און] עַר אִיז די אַלע מִימְרוֹת מְקַשֵּׁר מֵיט פֿריעה, מֵיט פֿריעה און מֵיט מִלָּה, די מעשה המצוה אַן א פֿגם.

מלכו דא, בגין דנטירת לה. ○ מכאן אוליפנא מאן דנטיר להאי את קיימא מלכו אתנטרת ליה. מנלן, מבעז, דכתיב חי ה' שכבי עד הבקר, דהנה מקטרג ליה יצריה, עד דאומי אומא ונטיר להאי ברית, בגין כך זכה דנפקו מניה מלכין שליטין על כל שאר מלכין, ומלכא משיחא דאתקרי בשמא דקדושא בריך הוא. [ועיין שם עוד באריכות כמה מימרות בענין מצות מילה ונטירת הברית].

^ל בשמא דקדושא בריך הוא, ובכור הקודש שם (על כ"ד צג, יא). ועיין מזה בדברי רבינו בס"ג ויגש תשכ"ג, ותשכ"ז, ועוד.

דאָס ווערט דאָך אָנגערופן שמירת הברית, לשומרי ברית^{לט}, [ווייל] דאָס קער צו דעם, [דשמירת הקדושה שייך לקיום מצות המילה].

מז

וכן מוכח לפי טעם הרמב"ם במצות מילה, דהוא להחליש כח התאווה, וכמבואר גם מהאר"י הקדוש דהמקיים מצות מילה כראוי, נשמר מעריות

און בכלל - אַזוי ווי כ'האַב שוין געברענגט אַסאך מאָל - ווי דער רמב"ם זאָגט דאָך^מ, דער טעם פון מצות מילה [איז] לְהַחֲלִישׁ כֹּחַ הַתְּאֵוָה. זיי פּרעגן קשיות [דערויף]^{מא}, אָבער דער אַמֶּת איז עס אַ מאמר חכמינו ז"ל^{מב} אַז מילה איז מחליש כח התאווה.

און דער אר"י הקדוש זאָגט^{מג} [אזוי] בסודן של דברים, אַז דאָס היט אָפּ פון תאוות.

מח

איך זאָג דאָס אייביג, אַז דער אר"י הקדוש זאָגט דאָרטן נאָך מער, ער זאָגט גאָר בפירוש אַז ווער ס'איז מקיים די אַלע דריי זאָכן, מ'איז עס מקיים מיט 'דער פֿונֶה' וואָס ער שרייבט, מִלָּה און פֿריעֶה און מְצִיָּה בִּפְּהָ, דעס קינד וועט קיינמאָל נישט נכשל ווערן אין עריות.

מט

הגם לֹאוּ כָּל מוֹחָא סָבִיל דָּא מ'זאל קענען אינזין האָבן [לכוון הסודות שכותב שם]. נאָר אַז מ'טוט עַל דַּעְתּוֹ, ווערט עס [נחשב], ווערט עס אַודאי [נחשב] כעין זה. און ס'איז זיכער עפעס מציל [מן החטא].

נ

ולכן רואין שבמדינה זו נפרצו הרבה בעריות, יען שלא הקפידו לשמור מצות מילה כראוי, לקיים גם מציצה בפה

איבערדעם בעווננו הרבים, מהאי טעמא אין 'די מדינה' איז נִפְרָץ דער ענין פון עריות. ווייל זיי זענען עס נישט מקיים בְּשִׁלְמוֹת ווי עס דאָרף צו זיין, מ'איז מְחַסֵּר פון דער עצם המצוה, [מיט דעם וואָס] מ'איז נישט מְקַפֵּיד אויף מְצִיָּה [בִּפְּהָ] כראוי, איבערדעם איז מען עלול בעווננו הרבים חלילה אויף עריות. ס'איז נֶאֱמָר עֲלֵינוּ יְדוּתוֹ פון אר"י הקדוש.

נא

אָבער על כל פנים, לאָמיר זען. די מצות מילה איז מחליש די תַּאֲוֹת כידוע.

^{לט} בתהלים (קג, יח): לשומרי בריתו ולזוכרי פקדיו לעשותם. ○ ועיין בזה בס"ג שמות תשט"ו (לשון קדשו קנח, אות כז-לא, לט-מב) שהאר"י רבינו בשם הנועם מגדים (פרשת שמות) שמפרש הפסוק על ענין נטירת הברית, ותיקון הפגם.

^מ בספר המורה (ח"ג, פרק טז).

^{מא} עיין ברמב"ן לך לך (ז, א) שהקשה על הרמב"ם בזה.

^{מב} עיין בילקוט שמעוני (שופטים רמז מב).

^{מג} בספר הליקוטים (פרשת לך) [וכן בטעמי המצות שם]. וכבר העתקנו מלשונו בס"ג בשלח (על אות סא).

נב

ועל דרך זה פירשתי שייכות הדרש עם הפשט בפסוק מי יאכלנו בשר הנאמר במתמוננים, דלמדוהו היינו שכוון על עסקי עריות. כי במדבר לא היו מולים יען שהיה סכנה שלא נשבה רוח צפנית, ולכן לא יכלו לאכול בשר שלמים, דהערל אסור בקדשים, וגם חולין לא הותר להם במדבר. וגמצא דהסביה שלא אכלו בשר, והסביה שהיה קשה להם הנסיונות בעריות, היה תלוי זה בזה, במה שאינם נימולים

- [מיט דעם] קאָן זיין^{MD} וואָס שטייט דאָרטן (בהעלותך יא, ד) ביי די מתאוננים [שאמר] מי יאכלנו בפשר, און די חכמינו ז"ל דרשענען^{MD} [TA] זיי האָבן געמיינט עריות, [שאמר] (שם, ע) בכה למשפחתיו, [TA] זיי האבן גאר געוואלט עריות.

[ולכאורה] געזאגט האבן זיי דאך "בשר" [והאיך יתקשר הדרש עם עיקר הפשט].

נאָר קען זיין אז ס'איז הא באה תליא, (ווייל) וואָס איז דער פֿשט פון דעם מי
יאַכלנו (בשר), ווייל דעמאלטס אין די מדבר האָט מען נישט געטראָט עסן נאָר
שְׁלָמִים, און נישט חולין. ס'שטייט דאָך אַרויס¹² אז בשר תאווה איז דאָך אסור גבייהו
(עד שנכנסו לארץ).

און באמת, ביז מ'איז נישט געקומען קיין ארץ ישראל [ומל אותם יהושע] האָט מען נישט געקענט עסן קיין שְׁלָמִים [אויך נישט], וועגן כָּל עָרֹל לֹא יֵאכֵל בּוֹ^מ [בא יב, מח], און זיי זענען דאָךְ נישט געווען נימולים אין די מדבר [אותן שנולדו במדבר], ווייל ס'האָט נישט געבלאָזן קיין רוח צפֹנִית אין די מדבר^{מב}. [און] ווייל זיי זענען נישט געווען נימולים, האבן זיי נישט געמאכט דעם קרבן פסח אויך נישט מהאי טעמא^ט.

[גו] אַז מ'האַט נישט געקאַנט עסן קיין "בָּשָׂר" [כפשוטו], ווייל אידן זענען דעמאָלט נישט געווען קיין נימולים, [ממילא] איז שווערער געווען זיי זאָלן עומד זיין דעם נסיון פון עריות [יען שלא היו נימולים]. איבערדעם איז דאס הא בהא תליא.

דער פֿשטות איז דאָך זיי האָבן געבעטן מײַ יאָכְלָנוּ בֶּשֶׁר, [און] אויף צו קענען עסן בשר מוז מען זיין נימולים, [וממילא] וועט נישט אַזוי שווער זיין [אז] זיי זאָלן קענען נוהר זיין אין עריות. איבערדעם איז געווען בְּכָה הָעַם לְמִשְׁפַּחְתּוֹ, על עסקי עריות

מִדְ עֵינַי כָּל בַּחֲיִנָּה זֹאת בְּאוֹרֶךְ, בְּסִג חֻקַּת תְּשִׁי"ד (לשון קדשו קונטרס כח), וּסִג בְּהַעֲלוֹתָךְ תִּשְׁכ"ב, תִּשְׁכ"ג, תִּשְׁכ"ו.

^{מז} בגמרא שבת (קל.) ויומא (עה.), ובבמדבר רבה (טו, כד). והובא ברש"י בהעלותך (יא, ט.).

^מ כמבואר באורך בגמרא חולין (טז:), וברש"י פרשת ראה (יב, כ). ועיי' ברמב"ן אחרי (יז, ב).

¹⁷⁰ ואף שפסוק זה נאמר בפסח, אבל מפסח למדו לכל הקדשים. ועיין באורך בגמרא יבמות (דף ע-עב), וכן פסק ברמב"ם (מעשי הקרבנות י, ט. וספר המצות מל"ח קלה).

ו"ל חידושי הריטב"א שם (עב): ויש שואלים היאך אכלו בשר במדבר אותם שהיו ערלים, דהא בשר תאווה נאסר לדור המדבר, ושלמים אסורים לערל. ואינה שאלה, דלמא אין הכי נמי שלא אכלו בשר, ומיהו אפשר היה להם לאכול בשר 'חיה ועוף' שאינן בני קרבן, שלא נאסר בשר תאווה אלא בראוי לבא אל אהל מועד, וכדאיתא בפרק קמא דחולין (שם). ○ [ועיין בזית רענן על הילקוט שמעוני (בהעלותך רמז תשלב)].

^{מב} כמבואר בגמרא יבמות (עא: עב.) ובמדבר מאי טעמא לא מהול, איבעית אימא משום חולשא דאורחא, איבעית אימא משום דלא נשיב להו רוח צפונית, [פירש"י: רוח צפונית נוחה, לא חמה ולא צוננת, וחמה זורחת]. רתניא, כל אותן ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר לא נשבה להו רוח צפונית [ביום, ולא זרחא חמה עליהם]. מאי טעמא, איבעית אימא משום דנוזפים הוו [ממעשה העגל, ולא היו ראויין לאור נוגה], ואי בעית אימא דלא נבדור ענני כבוד וני היתי דלא ינבדור ענני כבוד שהיו מקיפין, ולא היתה חמה יכולה ליכנס.

^טכמובא ברש"י בהעלותך (ט, א) שלא עשו ישראל במדבר אלא פסח זו בלבד הנאמר שם בקרא על שנה השנייה שבמדבר. ומקורו בספרי שם, והובא גם בתוספות יבמות (עב): וקידושין (לז). ושם בקידושין כתבו התוספות בטעם הדבר וז"ל: ואם תאמר אם כן למה לא עשו כי אם פסח אחד, ויש לומר לפי שהיו רובם ערלים, וכתוב וְכָל עָרֵל לֹא יֵאכֵל בו, והיינו גנותם, ומכל מקום אינם חוטאים במה שלא עשו אותו, דהא ערל אסור באכילת פסח. ואם תאמר למה לא מלו, לפי שלא נשבה להם רוח צפונית כל ארבעים שנה שהיו במדבר לפי שהיו גזופים בעור.

לשון יתרו תשט"ז (חלק א) קדשו יט דְרָשׁנֵעַן חֲכָמֵינוּ ז"ל, [ווייל] דאָס איז געווען הא באה תליא [מיט דעם] וואָס זיי האָבן געזאָגט מי יאָכְלָנוּ בְּשׁוֹר. –

נג

וועל כל פנים שמירת הקדושה מקושר עם מצות מילה, ולכן נקרא זה בשם שמירת הברית. והוא כדאיתא בספרים דע"י מצות מילה שורה עליו שם הקדוש, וע"י הפנים נחלף ח"י עם שם ה"מ והשמן יהיה איך שיהיה, איז דאך ידוע אַז מ'ווערט אָנגערופן נוטֶר בְּרִיתוֹ, אַז מ'היט אָפּ מ'זאָל נוטֶר זיין אַת בְּרִיתוֹ, דער אות בְּרִית קוֹדֶשׁ.

[ווי] ס'שטייט דאָךְ אַז דער שם איז דאָרט שורה, שוין דל"ת יו"ד איז שורה, אַז א איד איז נוטֶר בְּרִיתוֹ. און חלילה אַז מ'איז פוגם – אַזוי שטייט דאָךְ פון אר"י הקדוש – רחמנא ליצלן פארבייט מען עס מיטן [שם פון] ס"מ. [ונמצא] האָט מען מקלקל געווען די מצוה.

נד

ובזה יובן מה שנאמר בפסוק לשון "שמירה" במצות מילה, אף שהוא רק עשה. דהכוונה להזהיר על שמירת קדושת הברית במשך כל ימי חייו של האדם, ולהודיע דלא סגי בזה שנימול פעם אחת איבערדעם קען זיין, איבערדעם ווערט עס אָנגערופן "שמירת" הברית, [וכמאמר הכתוב] (לך יז, ט) וְאַתָּה אֶת בְּרִיתִי "תִּשְׁמֹר" [וגו', זאת בְּרִיתִי אֲשֶׁר "תִּשְׁמֹרוּ" וגו']. וואָרן לכאורה ס'איז דאָךְ אַ קוים וַעֲשֵׂה, מ'דארף דאָךְ טאָן², ס'שטייט דאָךְ אַרויס [ווייטער] (שם, יג) "הַמּוֹלֵד יוֹמֵל", וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יוֹמֵל" [תזריע יב, ג]. [ואם כן למה נאמר כאן בלשון שמירה, והלא אמרו (עירובין צו). כל מקום שנאמר השמר פן ואל אינו אלא לא תעשה]. [אמנם הכוונה, דלכן] שטייט שוין מעיקרא אַן אַת בְּרִיתִי "תִּשְׁמֹר", [להורות] אַז דאָס ברויך האָבן שמירה, טאָקע אָפּהיטן' [בשב ואל תעשה. ווייל] דאָס ברויך מען כסדר י'היטן'.

נה

ובזה ביארתי דלכן מצות מילה נקרא בְּרִיתִי "יוֹמֵם וְלַיְלָה", כי תמיד ביום ובליילה צריך האדם לשמור על המשך קדושת מצוה זו ממילא, מיט דעם האָב איך געזאָגט יענע וואָךְ, [אַז] דאָס איז דער פֿשֶׁט [במשנה דנדרים שמפרש הפסוק] אַם לֹא בְּרִיתִי "יוֹמֵם וְלַיְלָה" [על מצות מילה, ווייל] דאָס דארף מען היטן בייטאָג און ביי דער נאַכט, [וכמו שאמרו (עבודה זרה כו): בפסוק 'וְנִשְׁמַרְתָּ' מכל דָּבָר רָע] שלא ירהרר ביום ויבא לידי טומאה בליילה, אַ רגע טאָר מען זיך נישט פאַרגעסן, בייטאָג און ביי דער נאַכט.

[ווייל] חלילה אַז מ'פאַרגעסט זיך אַ רגע חס ושלום אין אַ הֶרְהוּר, קען מען אַריינפאלן, האָט מען פֿוגם געווען בְּבְרִיתוֹ, האָט מען פאַרלאָרן, האָט מען פאַרלאָרן מיט דעם די גרויסע קדוּשָׁה, האָט מען פאַרלאָרן די גאַלדענע מטבע, דעם גרויסקייט וואָס אַ איד פאַרמאָגט אויף זיך, וואָס אַ איד האָט אויף זיך דעם חוֹתֶם אות בְּרִית קוֹדֶשׁ.

איבערדעם איז דאָס, איבערדעם רופט ער עס אַן אַם לֹא בְּרִיתִי "יוֹמֵם וְלַיְלָה", איבערדעם רופט ער עס אַן "יוֹמֵם וְלַיְלָה", ווייל מ'איז נישט פאַרטיג, מ'איז נישט

² בחתיקני זוהר (דף קסו). וגם זה כבר הזכיר רבינו זה בס"ג בשלח תשט"ז (אות ג), ושם העתקנו הלשון.

² וכמבואר לעיל באות לה.

פֶּאָרטיג ווען מ'האַט אים מל געווען [ביום השמיני, נאָר] דאָס דאָרף מען 'כסדר' אינזינען האָבן [ביום ובלילה], די שְׁמִירַת הַפֶּרִית.

נו

ישוב הקושיא על דברי התוספות

תירוצם של התוספות בענין מצות פריה ורביה, דנכלל בזה גם איסור השחתה, היה פשוט להתוספות גם מעיקרא תירוץ זה עצמו על מצות מילה, ולכן לא הקשו כלום על 'והרי מילה'. אבל על 'והרי פריה ורביה' הקשו כן, משום דבמצוה זו אין זה פשוט ומוכרח לומר שנכלל בזה גם איסור השחתה, אלא שעם כל זה מחדשים בתירוצם לומר שגם במצוה זו נכלל איסור זה

מִיין איך [אז] מיט דעם פֶּאָרשטייט מען, קאָן מען פֶּאָרשטיין וואָס תוספות פֶּרעגט עס נישט 'גלייך' [בתחילה, על קושיית הגמרא 'והרי מילה'].

נז

[דהנה] תוספות זאָגט [בתירוצם] אויף פריה ורביה, ווער ס'איז מַצְוָה, דער איז מוזהר שלא להשחית.

און דער אַמַּת לכאורה דאָס איז נאָכנישט קיין הכרח²², תוספות זאָגט עס אויף מיישב צו זיין דאָס ענין, אָבער לעולם קען דאָך זיין [שאין זה תלוי בזה, שהרי מצות] פריה ורביה האָט דאָך אַ שיעור, ווען, אין וועלכע צייט. ס'האָט אַ שיעור, ווי די פלוגתא²³ די בית שמאי מיט די בית הלל וויפיל [בָּנִים], צי נאָר אין די זמני העונה²⁴. ממילא קען דאָך חלילה זיין ביידע, אפילו אין די זמנים פון די מצות [ויקיים המצות] און לא עלינו חלילה השחתת זרע [בזמן אחר], קאָן מען דאָך ביידע.

נאָר אף על פי כן זאָגט עס תוספות [בכדי לתרץ קושייתם. אבל עכ"פ אין זה דבר המוכרח, ולכן מעיקרא עדיין לא ידעו התוספות מסברא זו, ורק בתירוצם מחדשים לפרש כן]²⁵.

נח

אָבער אין די בחינה פון מצות מילה פון אות ברית קודש, טאָר מען 'קיינמאַל' נישט פוגם זיין [ואין לזה זמן או שיעור]. אויסער דעם חיוב [מצות מילה, און] דעם חיוב פריה ורביה, [איז דאָך] יעדער פֶּגַם פֶּלֶה דָּהוּ, אפילו נאָר אַ הֶרְהוּר שאָדט [לשמירת קדושת מצות מילה], אפילו ס'קומט גאָרנישט לידי מעשה, אפילו נאָר אַ הֶרְהוּר בעלמא. הרהורי עבירה איז דאָך קשים מעבירה, זאָגט דאָך אַרױס די גמרא (ימא כט.). איבערדעם איז דאָס אַ פשיטות אַז אין מצות מילה ליגט אַ חיוב [פון] שמירת הברית שלא להשחית זרעו.

²² וכמו שבאמת יש ראשונים שנחלקו על סברת התוספות בזה, וסוברים שאין זה תלוי בזה, והביאו ראיה שהרי עבור זה לקו בדור המבול. ועיין בחידושי הרמב"ן והרשב"א (כתובות לט: ונדה יג.) שחולקים על רבינו תם (כתוספות כתובות סס) בזה, ולכן גם נשים דלא איפקדו אפריה ורביה איפקדו על איסור השחתה, וכן סובר רש"י (בכתובות שם וביבמות יב:). [ולדעת התוספות יש לומר כמו שכתב בערוך לנו (סנהדרין גט: ד"ה ולישראל) לפי דרכו, דעד מתן תורה נצטוו גם הבני נח על כל אלו המצות שנאמרו קודם מתן תורה, ורק לאחר מתן תורה כשנצטוו ישראל נפטרו מזה, עיי"ש. ולכן לא קשה מדור המבול].

²³ במשנה דיבמות (סא:): לא יבטל אדם מפריה ורביה, אלא אם כן יש לו בנים. בית שמאי אומרים שני זכרים, ובית הלל אומרים זכר ונקבה, שנאמר זָכָר וּנְקֵבָה בְּרָאם (בראשית ה, ב).

²⁴ כמבואר במשנה דכתובות (סא:).

²⁵ משא"כ לענין מצות מילה תירוצו זה עצמו פשוט ומוכרח, ולכן אצל מילה גם בהקושיא כבר ידעו מתירוצו זה, ולכן מעיקרא לא הקשו כלום על והרי מילה, וכדממשיך רבינו.

נט

איבערדעם איז רעכט, קען מען פארשטיין פארוואס תוספות פרעגט דאס נישט פריער [אצל קושיית הגמרא 'והרי מילה'], ווייל 'די' סברא [שכתבו התוספות אחר כך בתירוצם] אז ס'איז נכלל אין דעם [גם האזהרה על] השחתת זרע, ביי מילה איז [דאס] א דבר פשוט געווען פאר די בעלי התוספות [גם מעיקרא], ווייל דאס ווערט דאך אנגערופן שְׁמִירַת 'הַבְּרִית', אין מצות מילה ליגט א ציווי אויפן שְׁמִירַת חוֹתֶם קוֹדֶשׁ, [ועל כן מי שנצטווה במילה] דער איז מְצֻנָה אז מ'דארף זיך אָפּהײַטן.

ס

איבערדעם פרעגט נישט תוספות [על מילה מנא לן דלא נאמרה לב"נ, ואי משום] וואָס ער רעכנט נישט מילה [בהדי שבע מצות ב"נ], פרעגט נישט תוספות ס'איז דאך א קום וַעֲשֵׂה. ווייל ס'איז נישט נאָר בלויז א קום וַעֲשֵׂה, [שהרי] אז מ'זאל אַרומטראָגן דעם חוֹתֶם קוֹדֶשׁ [און] מ'זאל עס נישט פארדארבן חלילה, אז מ'זאל דאָס נישט פארדארבן, איז מען מְצֻנָה אויף [איסור] השחתת זרע, און דאָס איז דאך שוין א שטאַרקער 'שב ואל תעשה', מ'זאל זיך היטן, [ס'איז א] "שב ואל תעשה" הן במעשה און בדיבור און במחשבה, מוז מען זיין אָפּגעהיטן אפילו פון מחשבות רעות, [און] אזוי אַרום טראָגט מען אויף זיך דעם חוֹתֶם קוֹדֶשׁ פון די מצות מילה.

ממילא איז דאָס גאָרנישט קיין קשיא [געווען פאר תוספות], איז דאָס א פְּשִׁיטוּת [געווען להתוספות גם מעיקרא, דמי שמצווה על מילה מצווה שלא להשחית, ושב ואל תעשה גמור היא והוה ליה למנותן בהדי מצות ב"נ, ומכיון דלא קחשיב לה שפיר ידעינן דלא נאמרה מצות מילה לב"נ, וא"ש קושיית הגמרא והרי מילה. ולכן לא הקשו התוספות קושייתם על זה].

סא

נאָר ביי די מצות פריה ורביה איז שוין נישט אַזאַ הכרח [שנכלל בזה] אז מ'איז מְצֻנָה שלא להשחית זרע, וואָרן ס'קען דאך זיין מ'קאָן טון ביידע. [ולכן] תוספות 'פרעגט' אויף פריה ורביה [מנא לן דלא נאמרה לבני נח].

און אף על פי כן, דערנאָכדעם 'ענטפערט' ער [אז] ס'ליגט אין דעם אויכעט. [ווייל] סוף כל סוף דעם וואָס ס'איז ראוי אויף לפרות ולרבות טאָר מען נישט משחית זיין אַלץ מצות פריה ורביה אויכעט^ט, ס'ליגט אין 'דער' ציווי [אויך], אין מצות פריה ורביה ליגט דעם אויכעט, אויף דעם איז מען אויך עובר, אין דעם חיוב פון פריה ורביה איז דעם אויך נכלל. [וממילא] ליגט דאָרט אויכעט דער לאו, ליגט דאָרט אויך דער לא תעשה פון השחתת זרע [וואס כן היה לן למיחשב מצות פריה ורביה בהדי ז' מצות, ומדלא חשבינן לה ידעינן דלא נאמרה לבני נח].

סב

נאָר פאָרוואָס תוספות פרעגט עס נישט 'דאָרט' [אצל 'והרי מילה']. ווייל אויף מילה איז עס גאָר א פשיטות געווען, נאָך מער פשיטות. איבערדעם הייבט נישט אָן תוספות צו 'פרעגן' [אויף מילה].

איבערדעם פרעגט דאָס תוספות [הערשט] 'ווייטער' [אצל 'והרי פריה ורביה'], און תוספות פרעגט עס נישט אויף מצות מילה.

^ט כי השיעור שאמרו חכמים הוא רק לענין חובה המוטלת עליו, אבל גם למעלה מן השיעור נכלל בכלל המצוה, ומקיים בו המצוה. (מדברי זאל).

סג

ישוב קושיא יג

ועל כל פנים נמצא דשמירת הברית נכלל בכלל קיום מצות מילה. ועל זה הוא שאמרו דהשגת התורה תלוי במצות מילה, וכמבואר כן להדיא בדברי הנועם אלימלך, שהחמאות נעורים מסמין עיני האדם מלראות את האמת בדברי התורה היוצא לנו מזה, אַז אין די מצות מילה ליגט א ציווי אויף שמירת הברית.

סד

[והנה] ס'איז ידוע אַז דער מדה דאָס איז דער יסוד פֿל התורה כוללה.

אַזוי ווי ס'שטייט אין נועם אלימלך, אין צעטיל קטן¹², אפילו מ'לערנט [און] מ'קען, אָבער די חטאות נעורים זענען מְסֵמָא עֵינִים, מ'זעט נישט דעם אַמת. אַזוי זאָגט דאָרטן עֲדוּת, דער רבי ר' אלימלך.

סה

ממילא קאָן מען דאָך שוין נישט אַריינגיין אין הַשְׁגַּת התורה אַז מ'איז נישט קיין נוטר בְּרִית. [ומיושב קושיא יג, למה שאלו דייקא על מצות מילה, אמאי לא ניתנה בעשרת הדברות].

סו

היוצא מזה לענינינו:

ס'איז ידוע אַז דאָס איז דער יסוד פֿל התורה כוללה.

דאָס איז דער יסוד פֿל התורה כוללה.

[ואם ח"ו פוגמים במצוה זו] דורך דעם האָט מען זיך נישט אין די הענט, הֵן בְּתוֹרָה, וְהֵן בְּתַפְלָה, און בְּעֲבוּדָה.

ס'האָט נישט דעם תְּשִׁיבּוֹת, ס'האָט נישט דעם האַרץ.

אפילו מ'איז גאָר מְשֻׁתָּקָק, ס'טוט וויי דאָס האַרץ אויף אידישקייט, האָט מען שוין נישט דעם כֹּחַ בעוונותינו הרבים.

[ווייל] דער חטא [עומד לנגדו], דער חטא דאָס איז דער יסוד [המונע מעבודת ה']. דאָס איז דער כֹּחַ בעוונותינו הרבים פון די אַלע מְזִיקִים וואָס זיי ווערן נברא פונעם חטא.

סז

[און דאָס] דאָרף מען דאָך נישט צו זאָגן, ס'איז דאָ מקומות אין זוהר הקדוש¹³ ווי ס'זעט אויס חלילה אַז ס'נוצט נישט קיין תְּשׁוּבָה, אויף אַלעמען נוצט תְּשׁוּבָה נאָר אויף דעם [נישט].

נאָר אף על פי כן שטייט דאָך שוין¹⁴ [דכוונת הזוהר] אַז ס'דאָרף אַ שווערערע תְּשׁוּבָה¹⁵.

¹² בעצטיל קטן שבסוף ספר נועם אלימלך (הנהגת האדם, אות א). וכבר הזכירו רבינו בס"ג שמות תשט"ז (לשון קדשו אות מ) ובס"ג בשלח תשט"ז (לשון קדשו אות צט), וכבר העתקנו לשונו הק' בפרשת שמות. ○ ועיין מזה גם באגרא דפרקא (רמז קכה) והעתקנו לשונו בפרשת בשלח.

¹³ בזוהר הקדוש (ויחי דף ריש:): תַּנּוּן, אָמַר רַבִּי יְהוֹדָה, לֵית לָךְ חוּבָא בַּעֲלָמָא דְלָא אִית לֵיה תְּשׁוּבָה, בַּר מֵהָאִי. וְלֵית לָךְ תְּיִיבָא דְלָא חָמָאן אִפִּי שְׂכִינְתָא, בַּר מֵהָאִי. דְּכָתִיב לֹא יִגְדֹרְךָ רָע, כָּלֵל. עוֹד אֵיתָא שֵׁם (נח דף סב). דְּכָל חֲטָאֵי שֶׁל הָאָדָם וְהַשְׁחָתוֹת שֶׁלֹּא תְּלוּיִים בַּתְּשׁוּבָה, חוּץ מֵעוֹן פֶּגַם הַבְּרִית, שֶׁעַל זֶה כָּתִיב (יִרְמִי' ב, כב) נִכְתָּם עוֹנֶךָ לִפְנֵי, וְכָתִיב בִּיה (תהלים ה, ה) כִּי לֹא קֵל חֲפֵץ רָשָׁע אֶתָּה לֹא יִגְדֹרְךָ רָע, אִם לֹא עַל יְדֵי תְּשׁוּבָה גְּדוּלָּה.

¹⁴ עיין בראשית חכמה (שער הקדושה פ"ז), ובשל"ה הקדוש (שער האותיות אות ק). ועיין בדברי רבינו בס"ג ויחי תשי"ז, ועוד.

[אָבער] אויף אַלענפאַלס האָט מען עס בְּכַח [לתקנו], ס'איז אין לך דבר שעומד בפני התשובה (ירושלמי פאה פ"א, ה"א). דאָס איז אַלץ דער יסוד.

סח

אָבער [על כל פנים] ס'איז דער שווערסטער ענין, די עבודת הקדושה, דאָס איז די שווערסטע עבודה וואָס אַ איד האָט פאַר זיך, איז די מדה.

ווער ס'קוקט אַריין סיי אין די ספרי הראשונים, און [סיי אין] די אחרונים, [זעט אַז] דאָס איז די שווערסטע עבודה, [און] ס'איז דער גרעסטער יסוד פון די גאַנצע עבודה. דאָס איז דער יסוד פון אַלעמען.

און דאָס איז געווען די עבודה פון אידן אין מצרים, ווען ס'איז געווען דער בירור הניצוצות.

סט

המשך ישוב קושיא י"א

ולוה הקשו מרבי אליעזר הגדול, למה לא נכלל אוהרה זו בעשרת הדברות, כיון שבוה תלוי כל ענין קבלת התורה ועשרת הדברות, שהרי חטא זה מקלל גם האמונה ח"ו, שהוא מצות אנכי ולא יהיה לך

איבערדעם האָט ער געפרעגט פון רבי אליעזר הגדול.

מ'האָט געגעבן פאַר אידן די תורה הקדושה, ווען מ'האָט געגעבן די עשרת הדברות. [והרי מצות מילה] דאָס איז דאָך דער יסוד פון אַלעמען, און מ'איז גאָר די תורה נישט משיג אַנדערש, די תורה הקדושה, [וואס כן קשה] ווען דער בורא כל עולמים האָט געגעבן די תורה הקדושה, פאַרוואָס האָט מען דאָס נישט גערעכנט [צווישן די עשרת הדברות], פאַרוואָס האָט מען דאָס נישט 'ערווענט' ^{סא}.

ע

הגם ס'איז נכלל אין לאַ תנאף [שבעשרת הדברות], בין ביד ובין ברגל (נדה יג:).

אָבער אַז מ'זאָל רעכענען טאַקע שמירת הברית, [וואָס] שמירת הברית איז דאָך טייטש אינגאַנצן, בתכלית השמירה, דאָס שטייט נישט אין די עשרת הדברות.

עא

פרעגט ער אַ קשיא:

אַזאַ מאָדע ענין, [וואָס] דורכדעם גייט מען גאָר אַריין [אז] מ'זאָל קענען מַקְבֵּל זיין [די גאַנצע תורה], ווי קען מען דען אפילו מקיים זיין בשלימות די גאַנצע עשרת הדברות, אַן מילה. די גאַנצע עשרת הדברות.

[והלא אם חוטאין ח"ו בזה] דעם וואָרפט דאָך אַריין [א פגם בנפש] אַז מ'האָט פאַר זיך אַ גרויס הַתְּנַגְדוּת אויף יעדן פֿרט.

הן אין דער אָמוּנָה אפילו וואָרפט עס אַריין [א פגם ח"ו, שהוא מצות אנכי ולא יהיה לך] שבעשרת הדברות. ולכן מצינו די תורה [שלח טו, לט] האָט דאָך צוזאַמגענומען [ב' ענינים] אלו

^ס כדאיטא במקום אחר בזוהר הקדוש (ויקהל דף ריד:): בְּשַׁעֲתָא דְּדִינִין לִיָּה בְּהִהוּא עֲלָמָא, מִסְתַּכְּלֵן בְּעוֹבְדוֹ, אִי הָיָה פְּגָם וְזָא דְּבְרִית קְדִישָׁא דְּחֵתִים בְּשִׁרְיָה וכו', הָאִי לִיָּה חוֹלְקָא בְּצִדִּיקִיָּא וכו', וְיָי לִיָּה דְּאֶעֱלִין לִיָּה בְּגִיהֶנָּם וכו'. וְהִנֵּי מִלִּי כִּד לֹא עֲבִד תִּיּוֹבְתָא שְׁלִימָתָא, תִּיּוֹבְתָא דְּאִיָּה אֶתְחַזִּיא לְחַפְיָא עַל כָּל עוֹבְדוֹ. [בלשון הקודש: בשעה שדנים אותו בעולם הבא, מסתכלים במעשיו. אם היה פוגם סוד ברית הקודש שחתום בכשרו וכו' זה אין לו חלק בהצדיקים וכו', אי לו שמכניסים אותו לגיהנם. במה דברים אמורים, כשלא עשה תשובה שלימה, תשובה הראויה לכסות על כל מעשיו].

^{סא} פירוש: דערמאנט, מזכיר געווען.

באזהרת הפסוק: [וְלֹא תִתְּנוּ אֶחָד מֵעַמֵּיכֶם לְבִכְכֶּם וְאֶחָד מֵעַמֵּיכֶם, (ופירושו בגמרא²⁰ דאָס איז) מִיִּנְתּוֹ, מִיִּטְתָּו].

דעס וואָרפט דאָך אַרײַן [א קלקול] אין אַלעמען. וויאָזוי קען מען דען די עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרוֹת מקיים זײַן, אַז מ'לײַגט נישט קאָפּ דאָס מִתְּקֵן צו זײַן, אַז מ'איז זיך נישט מײַגֶע מִתְּקֵן צו זײַן דעם חטא. איבערדעם האָט ער געפֿרעגט פֿאַרוואָס האָט מען דאָס נישט אַרײַנגעשטעלט אין די עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרוֹת.

עב

שוב קושיא יב

והשיב לו רבי אליעזר הגדול, דעל זה כבר הוזהרו עוד קודם מתן תורה באומרו ושמרתם את בריתי, שזהו אוהרה היחידה שנאמר בפרשת כה תאמר לבית יעקב, יען כי זהו עיקר ההקדמה לקבלת והשגת התורה, ולכן נצטוו על זה אף קודם שנצטוו על ההכנה של שלשת ימי הגבלה

הָאֵט רבי אליעזר הגדול געענטפערט [אז] מ'הָאֵט עס נאָך געזאָגט 'פֿאַר' די עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרוֹת. מ'הָאֵט עס נישט געדאַרפט אַרײַנשטעלן אין עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרוֹת, ווייל מ'הָאֵט נישט 'אַנגעהויבן' צו זאָגן פֿאַר אידן קיין תּוֹרָה, מ'הָאֵט גאַרנישט אָנגעהויבן צו זאָגן קיין עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרוֹת, ביז מ'הָאֵט נישט אידן מִזְהִיר געווען אויפן שְׁמִירַת הַבְּרִית.

עג

הָאֵט רבי אליעזר הגדול געענטפערט:

'פֿאַר' מתן תורה שטייט וְשָׁמַרְתֶּם אֶת בְּרִיתִי, עטס זאָלטס 'אַפּהיטן' [ברית מילה], וְשָׁמַרְתֶּם אֶת בְּרִיתִי, שמירת הברית, דעס האָט מען געזאָגט 'איידער' מ'איז אפילו 'צוגעקומען' צו מתן תורה.

[נאָך] איידער מ'הָאֵט אידן געגעבן די הַכָּנָה פון שְׁלֹשֶׁת יָמֵי הַגְּבֻלָּה, זיי זאָלן זיך מִכִּין זײַן צו קַבֵּלֶת הַתּוֹרָה. איידער מ'הָאֵט אידן איבערגעגעבן, מ'הָאֵט זיי געוואָלט ברענגען צום מעמד הנבחר, אויפהייבן אַזאַ גרויסע בחינה צו קענען מִקְבֵּל זײַן די תּוֹרָה הַקְּדוּשָׁה מִפִּי שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, האָט מען 'קודם' געזאָגט דאָס ערשטע [להזהירם על שמירת הברית].

עד

קיין שום אָזְהָרָה שטייט נישט [בפרשת כה תאמר לבית יעקב], נאָר די צוויי ווערטער "וְשָׁמַרְתֶּם אֶת בְּרִיתִי". דאָס איז וואָס ס'שטייט. ווייל דעס איז דער גאַנצער יסוד, אַז [ס'זאָל קענען זײַן] וְעַתָּה אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמָעוּ בְּקוֹלִי.

ער זאָגט אַן אָזְהָרָה [כללית] מ'זאָל צוהערן [לכל התורה בכללה, באומרו אַם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמָעוּ בְּקוֹלִי. אָבֵר] אַן אָזְהָרָה מְפֹרָשׁ [על ענין פרטי] שטייט נאָר די צוויי ווערטער "וְשָׁמַרְתֶּם אֶת בְּרִיתִי", ווייל דאָס איז די הַקְּדָמָה פון אַלעמען. מְפֹרָשׁ [בפרטיות] איז נישטאָ קיין אַנדערע הַקְּדָמָה, נאָר וְשָׁמַרְתֶּם אֶת בְּרִיתִי.

²⁰ בגמרא ברכות (יב:): דתניא, אַחֲרֵי לְבַכְכֶּם זוּ מִיִּנְתּוֹ, וכן הוא אומר (תהלים יד, א) אָמֵר נָבָל בְּלִבּוֹ אֵין אֱלֹקִים. אַחֲרֵי עֵינֵיכֶם, זה הרהור עבירה, שנאמר וכו'. אָתָּם זֵנִים, זה הרהור עבודה זרה, וכן הוא אומר (שופטים ח, לג) וַיִּזְנוּ אַחֲרֵי הַבְּעָלִים.

[און] דעס וועט ברענגען אלעס, דעם גאנצן והייתם לי סגלה מפל העמים, ואתם תהיו לי ממלכת כהנים.

[ולזה אמר בלשון] "ממלכת" כהנים, אזוי ווי דער זוהר הקדוש זאגט²⁰ מאן דנטיר ברית זכה "למלוכה".

איבערדעם האט ער אהערגעשטעלט [די הקדמה] ושמרתם את בריתי.

עה

שייכות פרשת יתרו לסגולת ימי השוכבי"ם

איבערדעם זאגט מען [בספרים הק'] אז ס'קער נאך [פרשת יתרו] צו די ימי השוכבי"ם, איבערדעם קער דאס צו די ימי השוכבי"ם, [ווען מ'האלט שוין] נאך יציאת מצרים, ווען ס'איז דער בירור הניצוצות, און פרשת יתרו איז דאך די וואך פון קבלת התורה. די וואך פון קבלת התורה [שבשבת יתרו], איז געוויינטליך - אין א שנה פשוטה - די לעצטע וואך פון די ימי השוכבי"ם, [ווען] ס'קומט נאך [די פרשה פון] משפטים, [וימי השוכבי"ם נמשכים] ביז משפטים, ווען אידן האבן געזאגט נעשה ונשמע, וואס דאס איז דאך דער סיום, דאס איז דאך דער סיום [קריאת הפרשיות] פון קבלת התורה.

איבערדעם איז דאס אן התעוררות [כח התשובה והתיקון] אין די וואך, ווען אידן האבן מקבל געווען די תורה הקדושה. און דער קבלת התורה האט זיך אנגעהויבן [מיט] ושמרתם את בריתי, מיטן שמירת הברית.

איבערדעם איז דאס היצטערט, איבערדעם איז היצטערט דער זמן, די ימי השוכבי"ם וואס מ'ברויך דאס מתקן צו זיין.

עו

נו האב מיר נאך די איינע וואך פון די ימי השוכבי"ם.

האב מיר נאך די איינע וואך, [און] בעונינו הרבים אלעס גייט דורך, אלעס גייט דורך בלא כלום.

עז

דער בורא כל עולמים האט געגעבן זמנים פאר אידן, [ווען] מזאל משים אל הלב זיין.

ער האט געגעבן זמנים ידועים - הקדוש ברוך הוא, מאהבת עמו ישראל - [ווען] מזאל צוגעצויגן ווערן, מזאל צוגעצויגן ווערן לתורתו ועבודתו יתברך שמו, האט מען געגעבן זמנים ידועים.

האט מען געגעבן זמנים ידועים [שיכולין לזכות ולתקן בהם], אז דער אייבירשטער העלפט [און] מ'איז משים אל הלב.

עח

היוצא מזה לענין מצב דורינו:

מ'לעב מיר דאך אצינד אין דור האחרון וואס מ'לעב מיר היינט, ווען די נסיונות איז נאך גרעסער [ווי אין מצרים].

²⁰ זוהר פרשת לך המובא לעיל באות מב-מו (והנחת בהערה לו). וכן מבואר עוד בזוהר הק' (ח"א דף קצז.) ותיקוני זוהר (דף לא. דף צט.).

דעמאלטס איז געווען אידן זענען אַרויס פון מצרים, פון די טומאת מצרים, אָבער זיי האָבן דאָך געהאַט דעם גרויסע התקרבנות וואָס ס'איז געווען דעמאלטס אין די צייט פון יציאת מצרים. ווען אידן האָבן געטון תשובה שלימה, און געזען דעמאלטס דאָס התגלות כבוד שמו יתברך.

און אין מצרים אליין איז נישט געווען אַזאַ חשכות ווי היינט. ס'איז געווען נביאי אמת, די גאַנצע צייט איז געווען לאַ פסקה נבואה, פון די הייליגע שבטים, און עמרם, און מרים, מיט אהרן הכהן. אזוי ווי די גמרא רעכנט אויס^{טו} דעם גאַנצן סדר הדורות. [ס'איז געווען] לאַ פסקה נבואה די גאַנצע צייט וואָס מ'איז געווען אין מצרים.

נאָר ס'איז געווען, זיי האָבן נאָכנישט געהאַט קיין תורה הקדושה, זענען זיי משוקע געוואָרן [במ"ט שערי טומאה].

אָבער אף על פי כן איז דאָך געווען געוואלדטיגע גרויסע מדות, אזוי ווי דער זוהר הקדוש^{טו} רעכנט אויס, געוואלדטיגע גרויסע מדות, ס'איז געווען 'דאָך' נאָך געווען אַ גרויסע קדושה.

עט

אָבער בעניניו הרבים היינט אין דעם גרויסן שפלות, דער גרויסן שפלות [וואָס] חשכו הרואות באַרבות^{טו}, ס'איז נסתלק געוואָרן [כל הצדיקי אמת, שהם עיני העדה]. דעם גרויסן חשכות דאָס דארף מען ניטאַמאַל אזוי ווייט מסביר זיין^{טו}, דעם גרויסן שפלות אין וואָס מ'שטיי מיר, מ'איז ערום ויחף, ס'איז שוין נישט געבליבן גאַרנישט, מ'פאַרמאָג מיר גאַרנישט.

פ

נאָר אַזויפיל, אַזויפיל איז - טאַקע אויך נאָר בחסדי הבורא, מיט נסי נסים פון השם יתברך - אַז ס'איז נאָך דאָ 'דעם ביסל אידן' וואָס מ'געדענקט נאָך און מ'זאָגט נאָך אַז ס'איז דאָ אַ באַשעפער אויף דער וועלט.

^{טו} כנראה הכוונה להגמרא יומא (כח): אמר רבי חמא ברבי חנינא, מימיהן של אבותינו לא פרשה ישיבה מהם. היו במצרים, ישיבה עמהם, שנאמר (שמות ג, טז) לך ואספת את זקני ישראל. היו במדבר, ישיבה עמהם, שנאמר (בהעלתך יא, טז) אספה לי שבעים איש מזקני ישראל. אברהם אבינו זקן ויושב בישיבה היה, שנאמר ואברהם זקן וגו'. יצחק אבינו זקן ויושב בישיבה היה, שנאמר (תולדות כז, א) ויהי כי זקן יצחק. יעקב אבינו זקן ויושב בישיבה היה, שנאמר (ויחי מח, ט) ויעני ישראל כבוד מזקן. אליעזר עבד אברהם זקן ויושב בישיבה היה, שנאמר ויאמר אברהם אל עבדו יצחק ביתו. המשל בכל אשר לו, אמר רבי אלעזר שמושל בתורת רבו. הוא דמשק אליעזר (לך טו, ב), אמר רבי אלעזר שדולה ומשקה מתורתו של רבו לאחרים.

ועיין בגמרא מגילה (ד, י). ארבעים ושמונה נביאים ושבע נביאות נתנבאו להם לישראל וכו'. ותו ליכא, והכתוב ויהי איש אחד הרמתיים צופים (שמואל א' א, א), אחד ממאתים צופים שנתנבאו להם לישראל, מיהנה טובא הו, כדנתיא הרבה נביאים עמדו להם לישראל כפלים כיוצאי מצרים, אלא נבואה שהוצרכה לדורות נכתבה, ושלא הוצרכה לא נכתבה. ופירש רש"י: נבואה שהוצרכה לדורות, ללמוד תשובה או הוראה. וכל הנך ארבעים ושמונה הוצרכו, ובהלכות גדולות (הלכות הספד) מנויין מסדר עולם (פרק כ-כא), אברהם יצחק יעקב, משה ואהרן, יהושע, פנחס וכו' [עיי"ש עור].

^{טו} בוזהר הק' פרשת שמות (דף ג-ד). וכמו שהזכיר רבינו זה בס"ג ויחי תשט"ז (לשון קדשו אות כד), ועיין שם בהערות העתק לשון הוזהר. וכן הוזכר רבינו מזה בס"ג וארא תשט"ז (לשון קדשו אות מב).

^{טו} לשון הפסוק בקהלת (ב, א). ופירש"י, אלו העינים. ועיין עוד באיכה רבה (כפתחתא, פסקא כג) והובא ברש"י קהלת (שם), שדרשוהו על שחת התלמוד מן הלב.

^{טו} כי זה ידוע ומובן לכל.

דעס ביסל אידן וואָס מ'קומט זיך נאָך צונעזאַם, [און] מ'דערמאָנט זיך. דאָס אַליין איז אַ גרויס נס.

ס'איז נסים מן השמים, אין דעם גרויסן חשכות, מיט דער גרויסער הסתרה, אין דעם געוואָלדטיגן טונקעלקייט, אין דעם גרויסן התגברות און דעם התנגדות וואָס ס'איז דאָ אויפן אידישקייט, אַן התנגדות מבית ומחוץ.

[וואָס] דאָס איז דער כח פונעם ס"מ, וואָס ער פאַרלייגט זיך אויפן אידישקייט מבית ומבחוץ, מיט כל מיני בחינות, בכל אופן ואופן.

[און] וואו איז דאָ אַזא שטאַרקייט אַז מ'זאָל זיך קענען גובר זיין [דערויף].

פא

און עקסטערדעם טאַקע אין דעם ענין, דעם גרויסע ביטערע פריצות, די גרויסקייט פונעם פריצות, אַז מ'דאַרף האָבן נסי נסים [להתקיים בהקדושה], וואו מ'גייט נאָר, און וואו מ'גייט זיך אַ ריר.

פב

מ'זעט דאָך בעונינו הרבים [ווי] אויף דעם פאַרלייגן זיך די אַלע כיתות, [די] פאַרשידענע כיתות וואָס זיי שטייען אויף אויף אידן, הייבט מען אָן ביי דעם. הייבט מען אָן מיט תערובות, און מיט פירצות.

מיט דעם הייבט זיך עס אָן, [און דערנאָך] בעונינו הרבים ווערט מען אַלץ נאָך מער משוקע. מ'איז נישט משים אַל הלב.

פג

דברי מוסר ותוכחה

בענין פירצת "כיי האר", ועוד

מ'איז נישט משים אַל הלב.

אפילו דעם ביסל אידן וואָס זיי העטן גיווען געוואָלט זיין אידן [כראוי], ווייסט מען גאַרנישט וואו מ'ווערט געכאַפט.

'צוביסלעך' געוויינט מען זיך אַריין, אפילו ביי זיך אינדערהיים. אפילו די וואָס זיי ווילן יאָ זיין אידן, דעם ביסל אידן, ווערט מען מגושם, אינדערהיים ביי זיך.

ווי ווייט דאָס איז [די] פאַרשידענע פירצות. [שהולכין] מיט פריצות, וויאָזוי מ'גייט אָנגעטון, און וויאָזוי ס'איז שוין די הנהגה בכל ענין, בכל פֿרט ופֿרט.

בכל פֿרט ופֿרט, מ'פֿאַלט אַריין, 'דער' אויף אַזא אופן און 'דער' אויף אַזא אופן.

פד

און דער אָמת, מ'ווייסט דאָך וואו מ'האַלט, ווי נידעריג מ'האַלט. [ועד כמה צריכין לגדור גדרים וסייגים (כדלהלן)].

לא אַכחַד^ס, איך וועל זאָגן דעם אָמת.

טאַקע דעם ביסל אידן, דעם ביסל אידן וואָס ס'איז נאָך דאָ, דאַרף מען צו וויסן

^ס מלשון הפסוק (איז כז, יא) אֹרְהָ אֶתְכֶם בְּיָד קֵל, אֲשֶׁר עִם שִׁדְּיֵי לֹא אֶכְחָד. והפירוש, שְׁאֵלְמִד אֶתְכֶם בְּנִבְוֹתָהּ, וְלֹא אֲמַנְעַ מִלְדַּבֵּר וּלְהוֹדִיעַ אֶת דְּרוֹךְ ה'.

וואו מ'האלט, אז מ'איז דא אין די מדינות ה'מאות, און די וועלט איז מושגש פטומאח.

מ'דארף האבן גרויסע גדרים וסיגים, אסאך מער ווי מ'האט געהאט פארצייטנס^ט.

און וואס זאל מען טון, בענוותינו הרבים, צום סוף לאזט מען זיך אריינפירן, לאזט מען זיך אריינפירן (מדרכי היצר הרע (חידושי תורה)).

וואס זאל מען זאגן, אפילו פון די גאר גוטע נאך אפילו, אפילו נאך די ערליכע אידן נאך, דעם ביסל אידן.

פה

[מילא] דאס איבעריגע, איז דאך אינגאנצן משוקע, [ואין עם מי לדבר].

[אבער] דעם ביסל אידן, פארוואס זאל מען זיך נישט אינזינען האבן ? !

פו

איך האב שוין וויפיל מאל געשמועסט [דערפון], וויפיל מאל געזאגט.

בענונינו הרבים דאס פריצות. פארוואס זאל זיך נאך טרעפן צווישן 'די' אידן אז מ'גייט נאך אין די הייזער, מ'גייט נאך מיט אביסל מיט האר, צי האלבע, צי למחצה לשליש ולרביע, און אנדערע בגדי פריצות.

פארוואס זאל מען דאס נישט קענען פועל'ן אפילו ביי 'די' אידן ? ! בענוותינו הרבים.

בענוותינו הרבים, פארוואס זאל מען נישט משים אַל הלב זיין ? !

^ט ועיין בדברי יואל פרשת בראשית (עמוד לב, מדרשה בעיר סאטמאר בשנת תרצ"ז): הנה רבים שואלים מדוע בדורות הקודמים לא עשו גדרים וסיגים כמו היום, ואין בטענתם אפילו מקצת אמת [כי שפיר עשו גם הם גדרים וסיגים], והרוצה לשקר ירחיק עדותו, אלא אפילו לדבריהם נחא, כי כל מה שהדורות מתמוטטים ומתמעטים צריכים לגדרים וסיגים יותר, כמו שאמרו ז"ל (עירובין ו. וחולין קי). בקעה מצא וגדר בה גדר.

ועיין עוד בדברי יואל תנינא פרשת קרח (עמוד קד, מדרשה בעיר סוואליא שנת תרצ"ו): לעת כזאת אשר בעוה"ר עניינו הרואות כי כל האיש היוצא אך בנטיה קלה כל שהיא מדרכי אבותינו, מיד הולך מדחי אל דחי עד אשר בזמן לא כביר הוא מגיע עד הראש להיות כופר בעיקר ח"ו, ואם כן הרי לעת כזאת דעת לנכון נקל שאדרכה עוד צריכין להוסיף אזהרה ולהרבות בזהירות ושמיירה יתירה בענין חינוך וגידול הדורות לגדור ולעמוד בפרץ עוד ביותר בעד בניו ובני ביתו, להרחיק מפתח ביתם של המתחדשים לבלתי נגוע בקצתם ח"ו, לבל יטו אשוריהם אפס קצוהו מדרך ישראל סבא, אלא לחנכם ולהדריכם שיתגדלו ברוח אמונה בהש"ת ובתורתו הקדושה. והדבר פשוט שמוטל החוב על עתה' ללבוש עוז בנפשם לגדור ולעמוד בפרץ, שלא לשנות שום נטיה קלה כל שהיא מדרכי אבותינו דרך ישראל סבא, כי אך על דרך זה יש לקוות שתמשך השתלשלות הקדושה לדורות, ומשא"כ בולת זה ח"ו. וכאשר ענינו הרואות בעוה"ר כמה וכמה מדינות אשר היו אבן הראשה בתורה ומעשים טובים, וכמה עיירות גדולות שהיו מלאות חכמים וסופרים וצדיקים אשר כל בית ישראל היה נשען עליהם, ולאחר זמן קצר' נהפך עליהם הגלגל בעוה"ר עד שלא נשאר שם אפילו רושם הקדושה, וידוע שהסיבה העיקרית שגרמה לזה היה על ידי שזלזלו בדרכי אבותיהם והניחו לשנות ממנהגם ולהתנהג על פי רוח המתחדשים בעם, ופוק חזי מה עלתה להם ומה הגיע אליהם. ולכן מוטל החובה על כל איש ישראל אשר יראת ה' נוגעת עוד בלבבו, לעמוד על המשמר לבלתי פרץ פרץ להגרר אחר דרכי המתחדשים, והזהירות בענינים אלו הוא הכרחית כעת הרבה יותר מאשר היה בדורות הקודמים, כי לא כימים הראשונים הימים האלה, כי מלפנים זאת בישראל אף אם אירע לאיש מקרה בלתי טהור שנטו אשוריו ח"ו קצת מדרכי אבותינו, היה עוד באפשרי לפעמים שישאר נאמן לאלקיו, לא כן בזמן הזה אשר כל נטיה קלה וזיו כל שהיא שנוטין מדרכי אבותינו ורבותינו הקדומים, ללא ללמד על עצמה יצאה אלא ללמד על הכלל כולו יצאה, לעזוב את הדת לגמרי ח"ו. והנה ענין זה הוא דבר פשוט לכל בר דעת, ועם כל זה יפלא איפוא לראות שהללו הנגריים אחר רוח הזמן בדרכים חדשים אשר לא שערם אבותינו, יש עוד מענה בפיהם שכפי מצב הזמן מוכרחים להתנהג ככה בשנינו כפי המצב, והלא כל אחד רואה ברור שבעוה"ר אדרכה נהפוך הוא, שכל האיש היוצא אך בנטיה קלה כל שהיא מדרכי אבותינו, מיד הולך מדחי אל דחי וכו'.

פז

און דאָס ברענגט איינס דאָס אַנדערע, [צו] אַנדערע זאָכן, בעונינו הרבים [צו] אַזויפיל פּרִיצות.

מָה אומֶר וּמָה אַדְבֵּר ! מָה אומֶר וּמָה אַדְבֵּר ! ס'איז שווער צו זאָגן ! אַז ס'טרעפט זיך 'גאָר אויף גוטע' פּלעצער^ט וואָס מ'גייט אין די 'הייזער'^ט, מ'גייט בעונינו הרבים אין די 'מאָוויס', אין די אַלע מְקוֹמוֹת הַפְּרִיצוֹת, וואָס ס'איז בְּלִי סֶפֶק אַז דאָס ברענגט נישט קיין גוט'ס !

פח

מ'קען גאָרנישט אַזויפיל אויסרעכענען.

[אַבער] יעדער זאָל זיך באַרעכענען, וואָס טוט זיך 'ביי זיך אין שטוב' אפילו. מ'איז דאָך [באחריות] איינער פאַרן אַנדערן, איינער פאַרן אַנדערן איז מען דאָך אַן 'עֶרֶב' שטייט אין די גמרא'עב.

[כאָטש] דעס ביסל אידן ברויכן זיך אומקוקן, ברויך מען צו וויסן [ולאשגיא וועגן] די אַלע עֲנִינִים שֶׁל פְּרִיצוֹת.

אוי ! פאָרוואָס זאָל זיך דאָס טרעפן ? !

פאָרוואָס זאָל מען נישט מְשִׁים אֶל הַלֵּב זיין - אַ יעדער פאַר זיך - אַז מ'דאַרף האָבן אויף דעם מְסִירוֹת נֶפֶשׁ, אַז מ'זאָל גיין 'אַנגעטון' ווי אַ איד, ווי בְּדִרְכֵי אַבֹּתֵינוּ. מ'העט געדאַרפט צו זיין מער [מיט גדרים וסייגים, לפי שפלות ונסיגות הדור]. אַבער על כּל פּנים [כאָטש] 'אַזוי ווי' ביי אונזערע עלטערן, אַז מ'לעבט אין אַזאַ שווער דור.

פט

וואָס זאָל מען טון.

אַז מ'וועט חלילה עפעס 'מַעֲלִים עֵין' זיין, אַז מ'וועט 'עפעס נאָכלאַזן', ווייסט השם יתברך [צו] אַז מ'וועט זיך נישט חלילה דערזען אַזוי ווי - בעונותינו הרבים - אַזוי ווי די גאַנצע מְדִינָה איז^ט. אַזוי ווי ס'האָט זיך אַ ריק געגעבן [אַצל אלפי יהודים שבאו לאמריקא].

מ'ברויך דאָך גרויס רַחֲמִים, מ'ברויך דאָך גרויס סִייעָתָא דְשְׁמִיָּא.

[ווייל] 'אַזוי ווי'^ט ס'גייט זיך אַ ריק, ווייסט מען דען וויאזוי מ'האַלט ? !

ווייסט מען דען וואו מ'האַלט ?

ווער ווייסט דען אפילו וואָס 'מאָרגן' וועט זיך טון ? אין אַזאַ שווערן ביטערן

זמן !

^ט סגנון הרברים : אויף 'גאָר גוטע' פּלעצער.

^{טא} בביתם הלא טובים. או הכוונה שהולכים 'נשיהם' (וכן הוא בחידושי תורה).

^{טב} בגמרא סוטה (דף לז). וכמו שהזכיר רבינו לעיל באות לז, והובא דברי הגמרא בהערה לא.

וענין חיוב הערבות תלוי לפי מה שיש בכחו למחות, ואם כן אצל כל איש בביתו שייך יותר חיוב הערבות, כל שאפשר בידו למחות. וכמבואר בגמרא שבת (נד:) : כל מי שאפשר למחות לאנשי ביתו ולא מיחה, נתפס על אנשי ביתו [פירש"י : נתפס. נענש על עבירות שבידו]. כאנשי עירו, נתפס על אנשי עירו. בכל העולם כולו [בכל ישראל, כגון מלך ונשיא שאפשר לו למחות, שיראין מפניו ומקיימין דבריו], נתפס על כל העולם כולו.

^{טד} מדינת אמריקע, והיינו כמו האמריקאנער אידן שנתדרדו לאלפים.

^{טד} פירוש : ווי נאָר.

צ

מ'האָף מיר אויף יְשׁוּעָה הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, מ'האָף מיר אויף די גאָלע, אויף די יְשׁוּעָה.

נאָר לאָמיר זען, אַז ווען מ'וועל מיר זוכה זיין מ'זאָל מיר מַקְבֵּל זיין פֿאַר מִשִּׁיחַ צִדְקָנוּ, זאָל מען קאַנען אויפהייבן דאָס פֿנים !
מ'זאָל נישט קענען זאָגן: דו ביסט חלילה געווען אויך פון 'די', וועלכע האָבן מעכב געווען ביאת הַמָּשִׁיחַ, וואָס זיי האָבן מַעֲכֵב געווען גאָלְתֵּן שֶׁל יִשְׂרָאֵל !

צא

אוי פאַרוואָס זאָל מען נאָכלאָזן ? !
אַז מ'הייבט אָן 'עפעס' נאָכצולאָזן, ריקט מען זיך 'ווייטער' !

צב

דאָס ווייסט יעדערער איד, אַז 'ביי אונז אינדערהיים'^ע [היו נשמרין] אַז מ'זאָל האָבן דעם זהירות [בענין גילוח השער בנשים, שלא ישאירו שום שער, ואפילו אם מכסין אותן]^ט.
[און] ווער שמועסט חלילה - איך דארף נישט צו זאָגן - חלילה 'גילוי' שער, דאָס האָט 'די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה' גע'אַסר'ט^ט, [דאָס איז דאָך] דאָס רעכטע פֿריצות.
ממילא אַז די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה האָט עס גע'אַסר'ט, ממילא [אם נפרצין בזה] ברענגט שוין דאָס ממילא [צור] עבירות, [ווייל] עבירה גוררת עבירה (אבות ד, ב).

^ט בארצות אייראָפּאַ.

^ט ועיין עוד מה שהזהיר רבינו בענין פירצת "ביי-האָר", בדברי יואל בפרשתן (עמוד עד, ד"ה ועכ"פ) בדרשה שנת תרצ"ט בעיר האלמין, ובפרשת בראשית (עמוד לב, ד"ה ובעה"ר) בדרשה בעיר סאַטמאַר שנת תרח"ץ, ובפרשת וישלח (עמוד קס, ד"ה הנה) בדרשה שנת תרצ"ו בעיר טעטש, ובפרשת פינחס (עמוד קנג, ד"ה ההנה) בדרשה שנת תשי"ב בעיר בני ברק, ובדברי יואל ליו"כ (סוף אות ט, ד"ה ועוד) מדרשת כל נדרי תרצ"ד, ושם (אות כד, ד"ה והנה, וד"ה בנות) מדרשת כל נדרי שנת תשי"ב ותשי"ב. ובקונטרס חידושי ודרשות מא"י (עמוד רצג) מפרקי אבות שנת תרצ"ט, ושם (עמוד רלו) מדרשה הידועה בייג אדר שנת תרח"ץ. ובטיב לבב (וידא עמוד סג).
ועיין עוד בדברי יואל מכתבים (מכתב א) ובשו"ת בדרי יואל (סימן קיט), בתקנות בית מדרשו בשנת תרע"ד, וז"ל: עוד באתי לעורר בענין אחד, הנה אלו התקנות אשר המה ביד המוכ"ז כבוד ידידי הנ"ל, מהם היה המדובר מכל פרט ופרט עוד בתחלה בעת הפרדי מאתכם, אמנם ממה שנפרץ גם כן בעוה"ר אצל הנשים בענין השערות היוצאים חוץ לצמתן שקורין "ביי-האָר", מזה לא דברתי אז, וגם לא נרשם בהתקנות, והאמת כי לא עלה על דעתי כל כך שיהיה צורך גם בזה לפרוט ולהביאו בין התקנות, וכעת שמעתי כי גם זה נפרץ טובא בעוה"ר, ובענין חמור זה יותר מפאה נכרית. ועיין בהתם סופר (א"ח סימן לו) שהאריך בזה, והביא מהזוהר (נשא דף קכה: קכו). שעל כל שום חוט שיערה החמיר שגורם מַסְכָּנוֹת וַדְלוֹת, ומגדלות בָּנִים רָעִים, וְשִׁאֲרֵי צִדּוֹת רח"ל, וסוים לבסוף שְׁאִיסוּר גְּמוּר הוּא, ומי שחפץ בברכה ירחיק ממנו ויחוש לרביצת הַנִּיָּל יַעֲיִ"ש. על כן תראה, להביא גם זה בין התקנות, וקודם כל תתנו לב לידע אם לא נמצא ביניכם איזה אשה אשר יש לה איזה שערות מאלו שקורין "ביי-האָר", הן מאותן שבין אונן לפדחת, או באיזה מקום שהוא, יגלחו הכל, ולא יראה ולא ימצא אפי' משהו מהם. ואל תשמעו לקול המתפרצים האומרים כי אדרבה יותר טוב לדת היהודית להניח איזה שערות, כאשר כן אומרים איזה חוטאים ומחטיאים, כי כל זה עצת יצה"ר רח"ל. ואם יהיה ביניכם איזה איש או אשה שלא יטו אונם לזה, נא תודיעו אלי, אולי אוכל לפעול אצלם שיסורו מהדבר הרע הזה ויחושו לנפשם ולנפשות ביתם מהאלות החמורות שבזוהר הק' והביאם החתם סופר וזה"ה, ויהיה מבורר גם זה בהתקנות שלא תבוא שום אשה בעזרת נשים עם איזה שערות אפי' כחוט השערה, והמנהלים יראו להרחיקה בכל תוקף ועוז, ובזה תזכו לכל הברכות היפך האלות החמורות שבזוה"ק הנ"ל עוד ביתר שאת, כי מדה טובה מרובה ממדה פורעניות.

ועיין עוד שם (במכתב ב, בתקנות בעיר סאַטמאַר שנת תרח"ץ): ליוזרה באזהרה יתירה שלא ילכו ח"ו בשערות היוצאות חוץ למצחיהן שקורין "ביי-האָר".

^ט היינו דאסור מן התורה. כמבואר במשנה דכתובות (עב): ואלו יוצאות שלא בכתובה, העוברת על דת משה ויהודית וכו'. ואיזהו דת יהודית, יצאה וראשה פרוע. • ובגמרא שם: ראשה פרוע דאורייתא היא, דכתיב (נשא ה, יח) ופרע את ראש האשה, ותנא דבי רבי ישמעאל אזהרה לבנות ישכאל שלא יצאו בפרע ראש וכו'.

צג

[ועל כן] פֿאַרוואָס זאָל דאָס פֿאַרקומען ביי 'די אידן' וואָס זיי ווייסן יאָ [חומר הדבר]. מילא די וואָס זיי ווייסן נישט, איז דאָ אַ לימוד זכות אַז זיי ווייסן נישט. אָבער די אידן וואָס זיי ווייסן יאָ נאָך, אוי פֿאַרוואָס זאָל דאָס [פֿאַרקומען]. וואָס פֿאַר אַ תירוץ האָט מען ? ! פֿאַרוואָס זאָל מען דאָס נאָכלאָזן ? !

צד

ס'שטייט, רבי פנחס'ל קאַריצער זאָגט אין מדרש פנחס"ע, אַז ווען משיח וועט קומען, וועט מען געוואָר ווערן, אַז די גאַנצע התעפכות הגאולה איז געווען גיווענדט אין אַ 'חוט השערה'. ער זאָגט נישט וואָס פֿאַר אַ חוט השערה. [ובאמת הלא] בעונותינו הרבים היינט איז דאָ אַזעלעכע עבירות [וואָס זענען] 'כַּעֲבוֹתוֹת הַעֲגָלָה'^ט, נישט נאָר 'כַּחוֹט הַשַּׁעֲרָה'. נאָר אפשר איז דאָס עפעס אַ רַמְז [וואָס ער זאָגט אז די גאולה איז תלוי אין] אַ "חוט השערה", אין אַ "האָר", [דאָס מיינט] אַ האָר וואָס מ'לאָזט זיך איבער^פ.

צה

בעונותינו הרבים, פֿאַרוואָס זאָל מען נישט האָבן אַזויפיל פֿח, כאַטשיג דאָס ביסל האָר [צו אַוועקגעבן פֿאַר השי"ת], ס'זאָל נישט זיין צווישן די אידן זאָל זיך געפונען [אפילו] 'איינער' וואָס זאָל אפילו האָבן 'עפעס' אַ חוט השערה^{פא}. מ'זאָל נישט [דאָס איבערלאָזן] בַּשּׁוּם אופן שַׁבָּעוֹלָם !

^{עח} במדרש פנחס (קונטרס ד, אות יז): עוד אמר, שהגלות המר היא מחמת שהולכין בנימוסיהן, דהיינו בשערות, [בלשון אשכנז: ווענדט זיך דער גלות אין איין האָר]. וכשיבא משיח במהרה בימינו, יִדְעו כל המדינות שהגלות שלהם היתה מחמת דבר קל.

^{עט} מלשון הפסוק בישע" (ה, יח) ובגמרא סוכה (נב), וכבר האריך רבינו בביאור הפסוק והגמרא בס"ג ויחי תשט"ז. וכמו שחורר על זה בקצרה להלן (באות קט, שבחלק ב' של הדרוש).

^פ וכן מובא בספר עטרת יהושע (להגה: רמ"א פרינו זצ"ל, בפרשת שמות) בשם "הייטב לב" בפירוש דברי המדרש פנחס, וז"ל שם: ושמעתי מכ"ק אאומ"ר הגה"ק מנאסויד דצוק"ל, ששמע מפ"ק של מרן בעל הייטב לב זצ"ל, שאמר משם הרה"ק ר' פנחס מאריין זי"ע, כי גאולתם של ישראל תלויה ועומד על חוט השערה, שע"י שער אחד שאינם מגלחים כראוי ובאים על ידי זה לידי עון גילוי שער, הוא הגורם לעכב את הקץ ולהרחיק גאולתינו ופדות נפשינו.

וקרוב לזה מפרש הרה"צ הגאון רבי שלום מקאיידינוא זצ"ל (בעל משמרת שלום) בהגהות והערות שלו על מדרש פנחס החדש. דאיתא שם במדרש פנחס (באות כד) וז"ל: כשהיה הבעל שם טוב בסטאמבול, ראה יונגעלייט שהיה להם נשמת תנאים, ואמר שזה מגודל צניעות הנשים. ועל זה כתב שם הרה"צ הנ"ל בהגהות והערות (אות טו) וז"ל: הנה מכלל הן אתה שומע לאו, ועל זה ידור כל הדורים. והצדיק הקדוש רבי פנחס מאריין ז"ל אמר, אשר ביאת משיח ווענדט זיך אין איין האָר, היינו שהנשים הולכות פרועות ראש, והאנשים מגלחים זקנם ופאת ראשם, השי"ת ירחם על עמו.

^{פא} ועיין מה שהרעיש רבינו בענין זה בדרשת הושענא רבה תשט"ו (אצל למען גדלך ותפתרך), וז"ל בתוך הדברים: מ'זאָגט [בקריאת שמע] וְאֶהְיֶה אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ כְּכֹל לְכָבֶדְךָ וּכְכֹל נִפְשֶׁךָ, ווען דער בורא כל עולמים זאָל פון אונז פארלאנגען דאָס נִפְש, העט מען עס אויך געמוזט אהינגעבן פארן אייבירשטענס כבוד, נאָר ער פארלאנגט דאָס נישט. נאָר אָבער ווי קען מען זאָגן "וּכְכֹל נִפְשֶׁךָ", אז אביסל האָר וויל מען נישט געבן פארן כבוד שְׁמִים. אוי וויי ווי איז מען אַזוי געזינקען ? ! בארעכנטס ענק יעצט, ווילאנג ס'איז נאָך צייט, ווילאנג ס'איז נאָך דאָ אביסל אידן. מ'דאַרף האָבן [כאַטש] אַזויפיל אַמוּנה, פֿאַר אַזאַ קלייניגקייט וואָס מ'וועט אַוועקגעבן פֿאַרן כבוד שְׁמִים, דער בורא כל עולמים איז דאָך בְּכַח צו 'געבן' פֿאַר דעם [כל טוב]. כאַטשיג - דאָס איז דער אָמֶת - אז די אַלע [אידן], דעם ביסל אידן זענען דאָך אַוודים מוּצְלִים מֵאֵשׁ, ווער האָט אונז דען געגעבן דאָס גאַנצע שטיקל חיות ? ווער האָט אונז איבערגעלאָזט פון דער מִהְפָּה ? טאַקע נאָר דער בורא עולם אליין !

צו

בָּשׂוּם אֹפֶן שְׁפָעוּלָם ! !

איך בין דאָס נישט מוחל פאַר קיינעם ! !

זאָל מען וויסן איך בין דאָס נישט מוחל, אַז ס'טרעפט זיך [אפילו] 'איינער' וואָס
ער גיט אויף דעם נישט אַכטונג !

צו

פאַרוואָס זאָל דאָס פאַרקומען - בענינו הרבים - די פֿירצות ? !

און ס'ריקט זיך ווייטער און ווייטער !

בענינו הרבים, דעם איז דאָך נישט קיין מציאות בעולם [שזו לא יביא לפירצות

אחרות].

[וואס מתחילין בפירצה זו] ממילא 'קומט נאך' די אנדערע פֿירצות, האָר, מיט פאַרבן,
מיט נאָך אַזעלעכע זאַכן. [און] מ'יודע, חלילה צי מ'קומט גאָר צו חילול שְׁבֵת
אפילו^ב. ווייל די אַלע [פֿירצות], דאָס ברענגט איינס דאָס אנדערע^ב.

^ב על ידי צביעות הפנים בשבת. וכמבואר בשלחן ערוך (אר"ח שג, כה): אסור לאשה שתעביר בשבת סרק על פניה,
משום צובע. ומטעם זה אסורה לכחול בשבת, ומטעם זה אסורה לטוח על פניה בצק, דכשנותלתו מאדים
הבשר.

^ב ובס"ג בא תשי"ז חזר רבינו והזכיר דבריו שבכאן, וזל"ק שם: איבערדעם פרעה, ווען אידן האָבן געזאָגט
לאָמיר גיין דינען דעם אייבירשטען וכו', קודם האָט ער גע'טענה'עט "לכו נא הַגְּבֵרִים", זאָלן גיין נאָר די אַנְשִׁים
וכו' מ'זאָל איבערלאָזן טף וְנָשִׁים וכו', ער האָט געוויסט [אז] דאָרט ליגט דער יסור, פרעה האָט דאָס
אַריינגעברענגט, אפילו א איד ער וויל זיין א איד, מ'קלערט פאַר זיך אַז מ'זאָל בלייבן א איד, אַז מ'איז אַבער
מסיח דעת פון די קינדער, פונעם בני בית, מ'איז מסיח דעת פון הויז פון די קינדער, פון חינוך הבנים, מ'זאָל
אויפציען א דור מיט 'אידן' וכו', אַז מ'איז פון 'דעם' מסיח דעת, ווערט מען אַליין אויך פאַרדאַרבן וכו'.
דורכדעם בעוה"ר איז דאָך דעם פירצות וכו', קודם די קינדער אַז מ'איז נישט אַכט וכו', עקסטערדעם די
פירצות פון די נָשִׁים, וואָס דאָס ברענגט אַרויס, דאָס וואָרפט דאָך אַרויף דערנאָכדעם [א קלקול] אויף די גְּבֵרִים.
ער האָט געוויסט זיכער, [כי] אַז זיי וועלן איבערלאָזן די נָשִׁים [במצרים] און זיי וועלן זיך אַראָפּנעמען די מדות
פון מִצְרַיִם, [דעמאָלט] אַז זיי [די גברים] וועלן צוריקקומען ווייסט ער וועלן זיי פאַרגעסן אַז זיי האָבן געדינט
דעם אייבירשטען, וועלן זיי דאָס אויך פאַרגעסן וכו'.
נישט רירן אין עבודת ה' [מדרך הזקנים], בְּנֵי־רֵינֵנוּ וּבְנֵי־רֵינֵנוּ וּבְנֵי־רֵינֵנוּ וּבְנֵי־רֵינֵנוּ וכו', אידן האָבן א כלל מ'ירט זיך
נישט אָן די גְּבֵרִים, וואָס מ'איז מקובל פון די פריערדיגע צדיקים וכו', "בְּנֵי־רֵינֵנוּ וּבְנֵי־רֵינֵנוּ", אויף בְּנֵים וּבְנוֹת,
אויף אלעמען ברויך מען שְׁמִירָה, אויף אלעמען ברויך מען אַכטונג געבן.

אַזוי ווי מ'זעט דאָ אין דעם דור, מ'ווערט מיטגעריסן [מיט די פירצות הרור], די דורות ריקן זיך, [און]
מ'ווייסט גאָרנישט פאַרוואָס. אפילו גאָר דעם ביסל אידן וואָס מ'איז דאָ ניצול געוואָרן פון די אַלע נְסִיוֹנוֹת, דער
בוכ"ע האָט אונז מציל געווען, בְּחִמְלָה ה' עֲלֵינוּ וואָס מ'איז ניצול געוואָרן און מ'איז געבליבן בחיים וכו',
מ'איז פארשיקט געוואָרן לְמַחֲקָה, אויף מְקוֹמוֹת וואָס מ'האָט זיך גאָרנישט גירעכט, [און] ס'איז אַודאי נישט
בְּחִנָּם, מסתמא האָט מען דאָ עפעס 'אויפצוטיין', מסתמא ברויך מען דאָ עפעס צו פאַררעכטן און דינען דעם
באשעפער. וואָס כן פאַרוואָס זאל מען זיך וועלן ריקן, ווי מ'זעט ס'איז עפעס אַז א טעם, 'אַן א טעם' [גאָר
ווייל] מ'קען זיך נישט אַפֿרייסן פון די אַלע, איך דאַרף נישט צו זאָגן [וועלעכע].
געזאָגט, שוין געשמעסט דערפון, איך האָב 'פאַריאָר' אויך גערעדט דערפון [כאן בס"ג יתרו תשט"ז], און מ'האָט
שוין אינגאנצן פאַרגעסן. פאַרוואָס זאָל מען נישט נִהָר זיין דעם ביסל יודען, [אין] וואָס ס'איז דער רצון הבורא
ב"ה אַז נָשִׁים זאָלן נישט האָבן קיין האָר. איבער אַביסל האָר זאָל מען זיך אומגליקליך מאַכן ? ! איז ווי
פאַרוואָס ? ! וויפיל מאָל האָב איך שוין דאָס געזאָגט, פאַרוואָס מוז מען איבערלאָזן דיא "בני האָר", איז די
"וויי האָר". פאַרוואָס זאָל מען דאָס איבערלאָזן. בענינו הרבים, וויפיל כ'האָט שוין געבעטן אויף דעם. און
אַזוי איז נאָך דאָ אַנדערע זאַכן וואָס איינס ברענגט דעם אַנדערע. כ'האָב דאָס נאָך געזאָגט 'פאַריאָר' פון דעם. ◦
השם יתברך זאָל מיר מוכה זיין, איך זאָל די זוכה האָבן איך זאָל זען אַלע פֿירצות הדיור אַוועקגענומען, און 'דעם
אויך' בכלל ! ווען וועל מיר שוין דאָס פֿטור ווערן ? ! ווען וועט עטס זיך שוין דאָס נעמען צום האַרץ [אז] מ'זאָל
'דעם קליין ביסעלע' [האָר] אַוועקגעבן [פאַרן באשעפער]. ס'איז שוין די העכסטע צייט ! איז מ'ליידט אַזויפיל
[דערפון], דור אַחֵר דור ! מ'איז 'פאַרדענגט' פונעם גאַנצן דור, דעם ביסל יודען וואָס מ'איז, און מ'איז

צח

פארוואָס זאָל מען נישט זיין 'צוריקגעצויגן'^{פד}, אין דעם דור, אין דעם דור (השפּל) וויאָזוי מ'האַלט.

צט

אַז דער בורא כל עולמים האָט מיט אונז געטון נסים ונפלאות, נסים ונפלאות (וואָס) מ'איז לעבן געבליבן (משנות הזעם), מ'איז אַרויס, מ'איז אַרויס פון דעם חשכות. - ס'איז נישטאָ 'איינ אידי' וואָס איז נישט 'מלא נסים ונפלאות' וויאָזוי מ'איז געבליבן (לעבן) אויף דעם עולם. -
ברויך מען זיך צו באַרעכענען, פאָרוואָס האָט מען אונז געלאָזט אויף דעם עולם?!

ק

מילא די 'רשעים' האָט מען געלאָזט (כדי) זיי זאָלן 'פאַרדאַרבן' די וועלט, (כדי) לנסות את ישראל, חלילה (ווי דער פסוק זאָגט)^{פה} הניח אותם לנסות בהם. [את ישראל]. [אבער] פאָרוואָס האָט מען "אונז" איבערגעלאָזט? !
נישט חלילה אויך אויף אַזא מאָס^{פז}, חלילה וחלילה אויף נסיונות (לנסות בהם אחרים).

קא

[נאָר] דאַרף מען דאָס צו וויסן:
מ'האָט אונז איבערגעלאָזט (כדי) מ'זאָל אַראָפּשטעלן א "פונדאמענט פון אידישקייט", ס'זאָל זיין א "שאַרית לעמו ישראל", ס'זאָל בלייבן אַביסל "אידישקייט", און ברענגען [אידישע] "דורות".
[ולכן] דאַרף מען זיך נישט פאַרגעסן.

קב

און השם יתברך זאָל אונז העלפן:
מ'זאָל מיר קאָנען דינען דעם אייבירשטען מתוך נחת, מיט פרייליכע הערצער.
מ'זאָל מקיים זיין מצות התורה אזוי ווי מ'ברויך, מיט א שמתחה.
אַז מ'זאָל זוכה זיין צו זען, אז אידן אַליינס [ישמחו לקיים רצון הבורא], אז מ'זאָל זען אַז ס'ווערט 'דורך אונז' געטון דער 'רצון הבורא' יתברך שמו.

בשפלות, בעוה"ר ווי גרויס איז דאָס פירצות הדור, מ'קען זיך נישט צוגלייכן צום דור. חס ושלום [אז] עטס וועט ענק וועלן צוגלייכן צום דור, איז מען 'באלד' גלייך מיט זיי, קוקטס אן וואָס פאַר א פנים עס האָט, די אַרגסטע פלעצער [איז געוואָרן פון זיי], 'נישט לאַנג' דאַרף צו דויערן מ'זאָל זיין גלייך מיט זיי, נישט לאַנג ברויך צו דויערן. [נאָר] אַביסלעלע אז מ'ריקט זיך. דאָס גאַנצע דור [איז דאָך אזוי], מ'האָט זיך 'אַנגעהויבן' צו ריקן, און ס'איז געגאַנגען ווייטער און ווייטער. ○ 'אוי, אַל נא אַחי תרעו! איך בעט ענק! איך בעט ענק! דאָס איז דאָס גאַנצע חיות! לאָזט ענק נישט נאָך! ס'איז שוין די העכסטע צייט!'
^{פז} פירוש: איינגעהאַלטן.

^{פח} בספר שופטים (ג, א-ד): וְאֵלֶּה הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִנִּיחַ ה' לְנֶסֶת בָּם אֶת יִשְׂרָאֵל אֶת כָּל אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ אֶת כָּל מַלְחָמוֹת כְּנָעַן. וְכָל לְמַעַן דַּעַת דְּרוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְלַמֶּדֶם מִלְחָמָה וְכָל אֲשֶׁר לִפְנֵים לֹא יָדְעוּ. חֲמִשָּׁת סָרְנֵי פִלְשְ�תִּים וְכָל הַכְּנַעֲנִי וְהַחִיטִּי יֹשֵׁב הַר הַלְבָנוֹן, מִהָרָבֶּעַל חֶרְמוֹן עַד לְבֹאֹת חֶמֶת. וַיְהִיו לְנֶסֶת בָּם אֶת יִשְׂרָאֵל לְדַעַת הָיִשְׁמְעוּ אֶת מִצְוֹת ה' אֲשֶׁר צִוָּה אֶת אֲבוֹתָם בְּיַד מֹשֶׁה.

^{פז} פירוש: מדה והתנהגות.

דער בורא כל עולמים זאל אונז העלפן [דערצו. און] ממילא קאָן מען האָפֿן צו השם
יתברך אז מ'זאל ניצול ווערן מפל צרה וצוקה, און מ'זאל געהאָלפֿן ווערן [בישועה
השלימה].

[כי באמת] וואו איז פארהאנדן נאך א גרעסערע נחת, [ווי אז] מ'קאָן מקיים זיין די
מצות הבורא ברוך הוא !

קג

ישוב קושיא ג (באופן ראשון)

באהרת ושמרתם את בריתי, יש בדבר זה אמירה רכה לנשים, ודברים קשים כגידון לאנשים. כי הנשים
אף שגם להם יש נסיונות בעניני קדושה, מכל מקום אין להם נסיונות קשים כל כך בזה, כמו האנשים

איבערדעם קאָן זיין.

השם יתברך האָט געזאָגט ושמרתם את בריתי, איבערדעם איז 'פאר' מתן תורה
קומט שמירת הברית. שמירת הברית קומט 'פון פריער'. (וכדלעיל בישוב קושיא יב, אות עב-עד).

קד

[ולפי זה] קען זיין (בישוב קושיא ג), מצות מילה האָט מען נישט געזאָגט נאר פאר
אנשים, [כי] נשים לאו בני מילה גינהו.¹⁰

[און אויך] דעס וואָס איך האָב פריער געזאָגט [בביאור דברי התוספות בסנהדרין], דער
חטא פון השחתת זרע וכדומה, איז דאָך אויכעט שווערער - אַן עבודה קשה - ביי
אנשים. אַזוי ווי דער אור החיים הקדוש זאָגט¹¹ [אז] די נקיבה [דקליפה] איז
שטאַרקער¹².

קה

באמת די נשים האָבן אויך נסיונות¹³.

אַבער לגבי די נסיונות פון אַנשים, הייסט עס אַמירה רכה.
דער ושמרתם את בריתי איז פאר 'זיי' אַמירה רכה, ווייל ביי זיי איז דאָך
גאָרנישט דאָ די מצות מילה, און די בחינה פון שמירת הברית.
איבערדעם די זעלבע ווערטער, דעס איז פאר זיי [להאנשים] דברים קשים כגידון¹⁴.

¹⁰ ואפילו על מילת בניהם לא נצטוו, וכמבואר בגמרא קידושין (ט.כ).

¹¹ באור החיים הק' (יחרי מט, יא): אסרי לגפן [עירה, ולשרקה בני אֶתְנָן] וגו'. הן רבו מפרשי כתוב זה, וכולן דרך
דָּרֵשׁ דרשו, ואולי שיכוין עוד לומר על ביאת מלך המשיח האמור בסמוך עד כי יבא שילה וגו', ואמר ולו יקָהת
עמים, שאליו עמים ידרשו, אמר שיאסור במאסר ובתפיסה לפני הגפן, שהם ישראל שנמשלו לגפן (שמות רבה
מד, א) וכו', יאסור לפניהם עירה, פירוש כל האומות הנמשלים לחמור וכו', ולשרקה פירוש לפני ענף אחד
מהגפן הנקרא שורק, יאסור ג"כ בני אתוננו. ודקדק לומר עיר ואתון, לצד שיש בבחינת הקליפה שהיא שורש
נפשות האומות, בחינת זכר ונקבה, ולבחינת זכר יקרא עיר, ולבחינת נקבה יקרא אתון וכו'. וואולי נוכל לומר
עוד על דרך מה שאמרו בזהר (ח"ג דף רלא): כי בסטרא אחרא הנקבה היא יותר חזקה מהזכר, כי הזכר נוטל
יותרת שלה, ונקרא יותרת הכבד, וכדבר הזה ובחזיון הראוני בחלו, שהאבקתי במלחמה עם הזכר ויהי נקל
בעיני להכניעו, והפלתי אותו בכחי, ולנקבה נתאמצתי בכל כחי כמה פעמים, ואחר כמה טרחות יכולתי
להשליכה כמה מעלות למטה לארץ, אך לא כבעלה הזכר. ולזה אמר כנגד גאולה העתידה, "ולשרקה" עת אשר
ישרוק ה' ויקבצם, "בני אתוננו", אותם שבאים מכח הנקבה, גם אותם יאסור ה' לפני בני ישראל.

¹² והיא רודפת להחטא ח"ו האנשים, כמובא בספרים הק'. ועל כן יש נסיונות יותר קשים אצל האנשים.

¹³ ועיין בדברי יואל לפרקי אבות (פרק ב) ובשו"ת דברי יואל (סימן י, מאות ח ואילך).

¹⁴ ומישוב קושיא ג, לפי הדרש שדרשו דבית יעקב אלו הנשים, ובני ישראל אלו האנשים. ולהלן (בחלק ב')
יתבאר עוד שני תירוצים בזה, לפי הדרש שדרשו דבית יעקב אלו הנפשות עם, ובני ישראל הם הבני עלייה.

קצ

ברכת הקודש

דער בורא כל עולמים זאל העלפן:

מ'זאל מיר די זכיה האַבן, מ'זאל מיר זוכה זיין צו זען די ישועה שלימה, און פני משיח צדקינו, מתוך נחת ושמחה.

ביז דערווייל זאל מיר טון דעם רצון הבורא.

האָב מיר [נאָך] די איינע וואָך^{צב} פון די ימי השובבי"ם, מ'זאל זיך נישט פאַרגעסן. לאָמיר נישט פאַרגעסן [יא] מ'זאל מַתְקֵן זיין וואָס מ'קען, און מ'זאל מְקַבֵּל זיין דעם עול מלכות שמים.

במהרה זאל מיר זוכה זיין צו זען די ישועה שלימה, בהתרוממות קרן התורה וישראל, והתגלות כבוד שמים עלינו, במהרה בימינו אמן.

^{צב} פרשת משפטים, בשנה פשוטה [ושנת תשט"ז היתה שנה פשוטה].

